

REVISTA ISTORICĂ

Anul XVI, N-le 4-6.

April-Iunie 1930.

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE
PUBLICATE
DE
N. IORGA

cu concursul
mai multor specialiști

SUMARIUL :

N. Iorga : Cărți reprezentative în viața omenirii, IV. Revoluția franceză prin martori oculari : I. Doamna de Genlis.

Elena Eftimiu : Istoriografia cehoslovacă.

Dimitrie Ionescu ; Contribuțiuni la cunoașterea legăturilor Bisericii românești cu Patriarhia de Constantinopol.

N. Iorga : O nouă descriere a Moldovei în secolul al XVIII-lea, de un Suedes (urmare și sfârșit).

M. Sinziana : Un nou manuscris al Letopisețelor Țerii Moldovei.

Dări de samă și Cronică de N. Iorga.

1930

TIPOGRAFIA „DATINA ROMĂNEASCĂ”, VĂLENI-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul 25 Lei.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ. DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIȘTI

Anul al XVI-lea, n-le 4-6.

April-Iunie 1930.

Cărți reprezentative în viața omenirii. — IV.

Revoluția franceză prin martori oculari

I.

Doamna de Genlis.

Cum se înțelege Revoluția franceză de cineva care a trăit mulți ani în toate rosturile vechii societăți, cunoscută, admirată, măguită de dînsa? De o elevă fără voie a lui Rousseau, care a voit s'o prefacă după idei abstracte și într'o atmosferă sentimentală prin educație? Doamna de Genlis, care trăiește și sfîrșitul secolului al XVIII-lea și o destul de mare parte din cel nou răspunde prin Memoriile ei, publicate la șazeci și șase de ani, ca să arăte curagiul de a mărturisi adevărul¹.

Scrisese un jurnal, din care păstrase numai o parte și un „Examen critique“ ori considerații despre „manufacturi“ care s'au pierdut în întregime². Ce avem e de ajuns — une ori poate chiar de prisos — pentru a înțelege ce era o viață de fată, de femeie rămasă singură, de învățătoare liberă a unor copii princieri, de podoabă a saloanelor timpului, de premergătoare fără să știe a Revoluției pe care o blastămă.

Născută la 25 Ianuar 1746 lângă Antun, la Champcéry. Tatăl e senior al unor moșii ereditare fără întindere și mare folos, răs-pîndite. Fusese căpitan, dar un conflict îl silise a demisiona: știe chimie și fizică, ba chiar numismatică. Învățase la Iesuïți în Lyon. Mama face o operă comică și două romane. Fata are un unchiu fugar în America. Învăță în sat, cu copiii ceilalți — deci înainte de Revoluție nu era numai lecția de catehism a preotului în pridvorul

¹ „Laisser après moi des mémoires qu'on eût craint de publier durant sa vie c'est rendre suspecte leur véracité, et c'est en quelque sorte profaner l'asile inaccessible et sacré de la tombe“, spune ea frumos (I, pp. III-IV).

² *Ibid.*, p. 5.

bisericii, ci și „la maîtresse d'école du village“; metoda e destul de bună, *înainte* de pedagogie, ca să poată ceti în șase-șapte luni: scrisul îl lasă pe mai târziu; părinții nu bagă de samă sau li e indiferent. Aceiași *pre-pedagogie* face pe fratele trimes la Paris, în Pension du Roule, „să învețe cetirea în șase săptămîni, fără a silabisi, cu cutii de fișe“.

Esențialul pentru familie e să pregătească fetița pentru Curte. Deci e trimesă la Paris în *corps de baleine*, cu papucași și „trei patru mii de *papillotes*“, „panier“, „colier de fier“ și... ochelari pentru încrucișați, ca să învețe la profesor „a merge“. La țară, unde o adăpostește un fermier general al postelor, soțul de odinioară al doamnei de Pompadour, Le Normand, ea poartă costum țerănesc savoiard: *habit de marmotte*.

Un moment, pentru a-i crea o avere proprie, o dau la canonicile de la Alix, lângă Lyon, un „beghinaj“ cu viață liberă, în care se poartă cu o cochetă coafură de stofă albă-neagră, care se zice „un soț“, cu un cordon roșu și o cruce de smalt, manțali de hermină și inele de aur în deget. Cum toate capătă titlul de contesă, copilița, amusată de acest mediu nou de comodă și elegantă „călugărie“, devine contesă de Lancy. Dacă o „nepoțește“ (*aniécer*) vre una din surori, ea capătă prebenda, cu condiția de a sta acolo doi ani din trei¹.

Se aranja bine nobilimea pe atunci și era foarte dulce de trăit! „Contesa“ avea tocmai șapte ani: învăța muzica, gitară, piano, danțul, de la rude și catehismul de la slugi, care-i spuneau și povești de strigoi, trezindu-i imaginația, care se va cheltui în cărți. Fără sport profesional, vinează păsări și pescuiește, face scrimă, se îmbracă bărbătește, lucrează flori artificiale, dar, pe alături, prinde painjeni și crește șoareci. Odată cu primele lecturi, istorii, romane, încearcă ea romane și comedii, îndată și versuri, pe cînd dă lecții copiilor din sat. La unsprezece ani amoretată. În castel se dau reprezentații cu copiii, și *ce piese*: *Iphigénie en Aulide*, *Zaire*, Molière! Alături, părintele Antoine o inițiază în religie și-i dă să cetească „Imitația lui Isus Hristos“.

Ia'to la Paris, venind pe Loira, pe la Orléans. Cetește pe *Télémaque* și pe Jean Baptiste Rousseau, pe Gresset și pe La Fontaine și ascultă pe Marmontel, „nuvelistul“ la modă, recitîndu-se

¹ Fratele e, din leagăn, cavalier de Malta. Ajunge abate.

la ducele de Bellevau. În loja mătușii, de Montesson, născută din căsătoria bunicii cu un de la Haie, merge la teatru și îndată va face pantomime. Va vedea automatul lui Vancanson, care cântă din fluier, și rața lui, care digerează.

Cum tatăl s'a ruinat și va pleca în curînd la S. Domingo, fata începe a trăi de sine. E în saloane pe care le încîntă prin harpa ei (învață și viola și „musetta“, mandolina, tympanon), prin conversația și talentul literar, pe care și le simte, și cît de mult! Va sta la fermierul general de la Popelinière, în luxoasa lui locuință de la Passy (el face și un roman), la M-me de Jouy, în Chevilly, cu soțul arestat pentru datorii. Cunoaște strălucitoarea lume care amestecă literatura și știința cu salonul, folosind de o potrivă în ambele direcții. D'Alembert vrea s'o vadă, dar ei nu-i plac Voltaire și toți „filosofiștii“ lui, și acela în special îi pare desagreabil: „figură ignobilă, glas ascuțit și țipător“; n'o încîntă „micile lui povești burlesce“. Înfîlnește pe compozitorul Rameau. Îi iese înainte în acest defileu de celebrități însuși vrăjitorul S. Germain, care vorbește de tinereța lui în Egiptul Faraonilor: îl aude vorbind fizică, himie, dovedind că știe englezește, spaniolește, portughesa; e și pictor și a descoperit colori nouă: stă să plece la Siena, ca să ajungă a mari tocmai în Holstein. Mai mult decît strigoii slugilor de acasă, astfel de cunoștinți dau zbor închipuirii.

Așa de tînără, are pețitori. Nu se uită la dînșii. Nici, deocamdată, la viitorul ei soț, de Genlis, care a fost la Pondichéry, în India, la Canton, în China¹, a purtat uniforma de colonel al grenadirilor și pe care i-l aduce tatăl, în curînd întemnițat pentru datorii și adus astfel la moarte. Stînd cu chirie la Filles du Précieux Sang, e pețită de un bătrîn de șaizeci de ani, bun pentru mama ei. Ea-și caută de literatură, cetind pe Oxenstierna, cunoscut și la noi pentru Maximele lui de om de Stat, dar și pe pastorala, dulcea doamnă Deshoulières. Trecînd pe la mănăstirea S. Joseph, unde află și pasiunea potolită a d-nei du Deffant, ea se mărită în secret cu de Genlis, de care n'a putut scăpa. Dar, de a doua zi, bărbatul merge în garnisoana lui la Nancy, și ea la mănăstire, unde se presintă alergînd „ca un drac“ prin coridoare, punînd bătrînelor care dorm roșu și muște pe obraz, dînd și baluri cu voia stariței, — și călugărițele danțează; îmbrăcată țerănește, gătește

¹ Un văr al ei la S. Domingo.

în haine de ciobăniță, de camerieră. Iea băi de lapte cu foi de rose. Dă *soupers de femmes*, organizează danțuri cu „proverbe“. Călătorește la Péronne, la Arras: scapă un desertor. Va ieși cu fratele și va merge pe la cârciume, cerind *du sacré chien*.

Ce nu învață acolo? Biliard, cărți: pichet, *reversin*, hirurgie (iea sînge), economie socială (visitează pe locuitori). Dar descopere pe clasici: Corneille, Pascal, Madame de Sévigné. O fetiță e dată la țară: sentimentul de mamă lipsește cu totul. O va mărita cît de iute. Fiecare trăiește pentru sine, multilateral, variat, până la ameteală. Soțul, care scrie memorii, apare și dispăre. Nimic nu-i leagă, nici pasiunea cărnii.

În sfîrșit zăbovita presintare la Versailles. Ludovic al XV-lea, bătrîn, nu-i displace. Iată un iute și expresiv portret al lui: ochi *bleu de roi*, „ton scurt, laconism particular, care n'avea nimic dur și jignitor“¹.

Anii trec. Sărim un volum, ca s'o vedem altfel, pe aceia care, femeie măritată și mamă, se juca ducînd în brațe pe mătușa soțului, speriată și încîntată. Ea crește acum pe fetele, — și pe fiul, viitorul Ludovic-Filip—, ducelui de Orléans, care, el și soția, au altceva ca lucru. O întregă operă de pedagogie originală și capricioasă, a cărei expunere n'are loc aici: atîtea încercări și descoperiri, unele fericite și care trezesc invidie. Lanternă magică, aparate de gimnastică, farmacist pentru himie, desemn cu un Polon, teatru reprezentînd călătoriile, deprindere cu fabricarea de portofele, împletituri, cartonaje, flori, grilaje, aurituri, mobile pentru săraci, arhitectură, grădini de lucru, vizită la fabrici și Musee, lojă la teatru².

Legăturile cu această familie i-au procurat și emoțiile unei escapade în Italia, unde „fuge“ cu ducesa, pe atunci de Chartres, plecată supt noul rege, tinărul Ludovic al XVI-lea, fără a cere, cum era natural și impus, voia Suveranului, cu scusa că merge la Modena să-și vadă bunicul. La Bordeaux, unde se află, mulțime enormă, luminații. La Nizza stă un regiment contra piraților. Minunat drumul în trăsură pe Cornișă. E, în acea sălbătăcie de atunci, și prilejul de a urmă moda lui Rousseau, de a trăi „țerănește“. Ducesa doarme pe pătură și pe foi într'o odaie care e hambar de grîu.

¹ P. 243.

² III, p. 133 și urm.

Și ce plăcere să ai călăuzi beți, să-ți pierzi tălpile pe drumul aspru, să vezi „adevărate ciobănițe“... Cu picioarele umflate și bășicate se ajunge la Geneva. Portretul ducelui văpsit, a contelui de Lascaris, care face curte. La Mantova frumos teatru, cu coloane de cristal, la Veneția „siciile“ gondolelor, „casinele“ ambasadurilor, gondolierii cari cîntă *Gerusalemme liberata* și merg la operă. Emoționanta Romă, unde cardinalul de Bernis, căruia-i zic „regele Romei“, ține conversații în baie. Se vede scara sfîntă, Sf. Petru, unde, de ziua patronului, asistînd și ducele de Gloucester, cîntă optsprezece orgă; se aduce tributul Neapolului, după datina medievală: o iapă. Focuri de artificii luminează cerul italian. Dar aici și întîlnire cu arheologul Winckelmann, descoperitorul Italiei pentru Germanii lui: e bibliotecarul cardinalului Albani. La Neapole i se fură rochiile ducesei, la Curte se dau bacșișuri lacheilor. Regelui și femeile îi sărută mîna, dar pentru un cîntec din harpă, el, care cîntă însuși o veche arie francesă¹, dar nu știe decît dialect și de aceia teatrul e în napoletană, sărută mîna princesei. Regina iea o doică din Calabria și crește singură copiii — pedagogia lui Rousseau. Cu un *breve* al Papei se vede mănăstirea S. Martino. La Parma infanta e sora Mariei Antoinettei; pe cînd ea se află tot la vînat, soțul e mîndru că a fost elevul lui Condillac. Pe la Turin se face întoarcerea acasă².

Într'o călătorie'n Anglia, d-na de Genlis a fost primită, mai tîrziu, potrivit cu faima ei literară. Nu-i place de Englesi, cari urăsc literatura francesă și poporul frances; nu găsește gust nici în trăsurile englese, nici în jockey, nici în slăbiciunea pentru whisky. O îndignează simpatia populară pentru agitatorul condamnat Wilkes, căruia Londra-i dă o garnitură de argint cu uciderea lui Cesar. Se bucură că întîlnește în cutare casă lachei francesi, cari nu primesc bani de la dînsa. Dar admiră pe Richardson, sentimentalul autor al celebrului roman *Pamela*. Și mai ales o încîntă visitele: la regina, care o chiamă la Windsor, unde Duluc îi face lectura, în picioare, după etichetă, și d-na de Lafitte îi crește fetele; la Moștenitorul Tronului, la Burke, la Oxford, la ducesa de Portland, care invitase pe Rousseau — tocmai, ea moare în noaptea aceia —, la pictorul Reynolds, la Horace Walpole, așa de cunoscut în Franța.

¹ La Forlì e un congres de musică.

² P. 12 și urm.

Se scriu ode pentru ea, se dă anume pentru ea *Hamlet*; se face pentru ea o excepție, primind o femeie la Camera Comunelor¹.

Pe cînd educă odraslele ducale cu guvernante din țerile a căror limbă, germană, englesă, o învață, cu un valet german și redactează *Théâtre d'éducation*, ori „La religion considérée comme l'unique base du bonheur et de la véritable philosophie“, carte cetită și tradusă în atîtea țeri, d-na de Genlis întreține relații cu toți frunțașii „filosofiști“, a căror direcție de spirit o condamnă: Dorat, Rollin, Marivaux, d'Alembert, Grimm, Bernardin de St. Pierre, Chénier, Delille², Buffon, La Harpe, S. Lambert, Rulhières, familia Necker³, primind scrisori până și de la Electoarea de Saxonia și de la Ecaterina a II-a⁴. Atunci învață italiana, spaniola și portughesa și cetește pe Camoens, ca și pe Bossuet și Massillon, pe Vertot, pe S. Évremond.

În această stare de spirit, despărțită de multe zădărnicii ale modei — și de *rouge*, cum o spune însăși, — o găsește Revoluția franceză.

Atitudinea ei față de vechea societate și față de tulburarea lumii nouă, stropită cu atîta sînge, e caracteristică.

A cunoscut toate petrecerile societății în care s'a născut și a trăit, — mult mai puțin rea, sau măcar conștientă de răutatea ei, de cum se crede. Cunoaște toate teatrele — și Palais Royal, cu Glück —, adunările de seară, unde se joacă la cărți, ba chiar cîrcumele, *guinguetele*, unde o lume rafinată caută o diversiune de la viața ei atît de fin artificială. Atunci cînd d-na de Pompadour întrebuița limbajul primei sale educații, pe care romanciera, pedagogă-l culege, era natural să se meargă pe la 1780 la Porcherons, la Grand Vainqueur — și cu contesa Potocka —, pentru a mînca porumbei *à la crapaudine* și bulion de urs.

Crede, ca toți ceilalți, în magie, în superstiții. Face și ea filantropie teoretică și se emoționează de suferințele „poporului“, cînd vede, în căsuțe ca pentru un copil de cinci ani, femeia cu copiii cari mînîncă pîne neagră, fructe sălbatece, resturile de cartofi de la o mănăstire, femeie care doarme pe un pat de frunze și care

¹ Pp. 336-71.

² Naturel et fort aimable, une laideur spirituelle, amusante à considérer.

³ D-na de Staël e o „figure courte, massive et commune“, pp. 321-2.

⁴ Pp. 103, 105, 108, 114.

crede că un *sou* e mai mult decît un *louis*. Prețuiește și ea pe lucrătorii cari dăruiesc, cînd li cere inima, munca lor¹.

Dar simte uriciunea moravurilor dintr'o clasă de sus fără ocupație și fără simț de răspundere. „Ce era tatăl d-tale?“, întrebă ea într'un rînd pe o femeie. „Nu făcea nimic, căci era nobil.“ Cutare doamnă mare, căreia i se spune că Dumnezeu nu poate să ție la politeță, protestă cu convingere și cu simplitate: „Eh bien, Madame, ne croyez pas cela“. Cutare pudrează o scrisoare cu diamantul din care făcuse acoperișul unei miniaturi pentru o doamnă. Cumnatul scriitoarei pierde 500.000 de franci la cărți, e închis pe cinci ani la Saumur, apoi trimis la moșie. Mareșalul de Richelieu e calificat de gazdă de tripou: „tripotier“, „maître de tripot“. Ducele de Orléans, „foarte slab“, trăiește public cu curtesana Marquise înainte de a se lăsa prins de mătușa scriitoarei, doamna de Monteson și a face să i se cetească opera de teatru ca și cum el ar fi scris-o — și ce complimente²! —, pentru a presinta apoi asistenței, dar cu zimbetul pe buze, pe adevărata autoare. Philippe Égalité al Revoluției, creatorul galeriilor, e în primejdie de a da faliment.

Și toată eticheta pierzătoare de vreme, care face încurcături și trezește invidioși... Cei ce n'au dreptul să mănînce cu prinții sînt chemați numai la înghețată. Un întreg ceremonial prevede cum, înaintea reginei, se face înclinația, scoaterea mănușii, sărutarea rochiei³.

Curtea lui Ludovic al XV-lea i-a lăsat, cum am văzut, amintiri care nu se pot șterge: regele cu ochii frumoși, cu vorba scurtă, dar curtenitoare; regina Maria Leszczyńska, pe care a văzut-o în jeț, cu *grandes girandoles* de diamante, cu boneta de noapte pe cap, vre-un an și jumătate înainte de moarte: „o dragă de băbuță“ — *une charmante petite vieille* —, „care păstrase o fisio-nomie foarte simpatică și un fermecător surîs. Era îndatoritoare, grațioasă și dulcele sunet al glasului ei, puțin cam slăbit (*languis-sante*), mergea drept la inimă⁴“.

Totuși în fund se aude vuietul surd al Revoluției care se apro-

¹ Pp. 71-2.

² Toutes parloient à la fois; on ne s'entendoit plus, on ne distinguoit que ces mots répétés mille fois en refrain: ravissant, sublime, parfait; I, p. 324.

³ III, pp. 53-4.

⁴ I, pp. 244-5.

pie. De mult timp, Revoluția se pregătia, ea era inevitabilă: respectul pentru monarhie era cu totul distrus, și era de *bun aier* să bravezi în toate Curtea și să-ți bați joc de dînsa. Nu mergea să-ți faci datoria de curtean la Versailles decît plîngîndu-te și gemînd; se tot spunea că nimic nu era mai plicticos decît Versailles și Curtea, și tot ce aproba Curtea era desaprobat de public; piesele de teatru aplaudate la Fontainebleau erau de obicei șuierate la Paris. Un ministru disgrățiat era sigur de favoarea publicului, și, dacă era exilat, toată lumea se grăbia să-l vadă, nu din adevărată mărimă de suflet, dar ca să urmeze această modă de a demigra și blama tot ce făcea Curtea¹.

Și asupra ei a căzut greu urgia revoluționară. Bărbatul, devenit marchisul de Sillery, cu care, de altfel, de mult nu mai avea nimic comun, s'a suît pe eșafod. Tata-i murise. N'avea niciun sprijin în teribila furtună, de care n'o putea garanta o reputație acum ofilită. Și-a luat lumea în cap, trecînd în Germania.

Aici a cunoscut pe Klopstock, care e pentru dînsa „un moșneguț șchiop, foarte urît, cu glasul tare și tîfliitor“ (*glapissante*): trei ceasuri, lăudînd pe Voltaire, el vorbește de opera sa proprie, de traducerile ei².

Întoarsă, află totul schimbat, și în rău, în grosolan și confus. Mobile grele, așezate aritmetic, paturi de trîndăvie, canapele pe care se întind femeile. Mese grăbite. Niciun salon. Străzi cu nume „filosofice“ și trăsurî urîte. Biserici deșerte. O limbă schimbată, vulgară³.

Napoleon ar fi plîns odată cetînd cartea ei despre M-lle de la Vallière. La el e nădejdea unei pensii, și ea o cere într'un timp cînd pe încetul altă literatură decît a ei ajunge a cuprinde tot terenul⁴. Moare uitată la 1830.

¹ III, p. 257.

² La Berlin, V, p. 1 și urm.

³ Se zice: *une bonne trotte, flaner, embêter, mortifié*, etc. Și ea observă: nu se mai zice „il lui fait la Cour“, ci „il est occupé d'elle“; V, p. 84 și urm.

⁴ V. judecata ei asupra acestei literaturi: „pretenții filosofice romantice și germanice la melancolie..., gen descriptiv, în care personagiile, pasiunile, virtuțile, sentimentele nu sînt decît accesorii, pe cînd pădurile, plantele, stîncile, cavernele, apele, prăpăștiile, ruinele formează fondul subiectului“: St. Lambert și Fontenelle au „stricat literatura“; I, pp. 397-8. — În această parte, nota despre Nodier, pp. 240-1. Despre Ta leyrand, p. 202 și urm. Despre frenologul Gall, p. 316 și urm. Despre Choiseul-Goaffier, p. 323, nota. Despre Chateaubriand, p. 342 și urm. Despre d-na de Staël, p. 346 și urm.

O tristă bătrîneță, săracă și obscură, pentru aceia care, cîndva, autoarea glorificată a romanului *Adèle et Théodore*¹, fusese socotită ca o minune de spirit, ca o rară adunare de talente în vremea ei, dincolo de roșiile neguri ale revoluționarei prefaceri în toate².

N. Iorga.

Istoriografia cehoslovacă

Istoriografia cehoslovacă este cunoscută publicului străin prin diferitele articole publicate de către profesorul Jaroslav Goll († 1929) în „Revue Historique“, care articole au apărut până la războiul mondial, iar de atunci până în 1925 au fost continuate de către Iosef Šusta, profesor de istorie universală la Universitatea din Praga³. Din 1925 până azi o continuă profesorul Jaroslav Bidlo⁴.

În același timp multe societăți științifice din Cehoslovacia, adecă Societatea Regală de Științe din Boemia și Academia cehă de Științe și Arte, au început să editeze o revistă vastă „Revue des travaux scientifiques tchécoslovaques“, destinată să puie pe străini în curent cu progresele și cu cercetările Cehoslovacilor în diferitele ramuri științifice. Primul volum a apărut în 1924, iar manualul bibliografic fundamental și indispensabil pentru istoria cehă este „Bibliografie české historie“ de C. Zíbrt, 5 vol., Praga 1912.

Istoriografia cehoslovacă își are începutul din timpurile cele mai vechi, căci și sentimentul pentru amintirile trecutului este mult dezvoltat în națiunea cehă, iar dorința pentru o cultură

¹ Dar la 1801 publică *Mademoiselle de Clermont*.

² Maugras a tipărit asupra relațiilor ei cu ducele de Chartres, în 1904, scrisorile din *L'idylle d'un „gouverneur“*. V și W. de Chabreul, *Gouverneur de princes, 1737-1839*, Paris 1900; Lapauze, *Lettres inédites à Casimir Becker, 1802-1830*, Paris 1902.

³ Iosef Šusta, în lucrarea sa „Poslednich padesát let české práce dejepisné. Soubor zpráv Jaroslava Golla o české literaturě historické vydanyjch v „Revue Historique“ v letech 1878-1906 o souhrnár zpráva Josefa Šusty za léta 1905-1924“, Praha 1926, traduce toate dările de samă apărute în „Revue Historique“ ale lui Goll și le continuă până în anul 1924.

⁴ Prof. Bidlo publică dările de samă asupra istoriografiei cehoslovace în „Bulletin d'Information des sciences historiques en Europe Orientale“, fasc. 1-2, tom. I, Varșovia 1928.

înaltă s'a manifestat la Cehi încă din vremea Prémislizilor (secolul al X-lea). Cehii au preferat în special cultura apuseană: germană, franceză și italiană. Germanii, cari au trăit peste o mie de ani în strinse legături cu Cehii, au izbutit să infiltreze în ei cultura lor, totuși Cehii au rămas mereu Slavi și și-au păstrat naționalitatea.

Dintre Cehii cari și-au făcut studiile în țerile latine din Occident sînt de remarcat: *Vojtech* (Sf. Adalbert), cel d'întîiu episcop al orașului Praga, care a adus în Boemia Benedictini din Italia. *Cosma*, cel d'întîiu cronicar ceh (1045-1125), care a studiat la Liège, prin cronica sa, poate fi pus pe același rang cu cei mai mari istoriografi contemporani. Apoi *Dalimil*, a cărui scriere în versuri probează conștiința națională cehă, care era foarte vie în secolul al XIV-lea.

Secolul al XV-lea este caracterizat în Boemia prin luptele pentru reforma husită, lupte începute încă de la sfîrșitul secolului al XIV-lea, cînd, după înființarea Universității din Praga, profesori și studenți se agitau contra stării morale, iar poporul de jos era ațîțat de unii predicatori, cari, predicînd în limba națională, sămăneau germenii unui sentiment religios profund.

Doctrina lui Hus, admirabila sintesă a aspirațiunilor acestui popor, este faptul fundamental al istoriei cehe; este acea mișcare spre progres, opera unei națiuni tinere cu energii nouă, care, după ce a fost împregnată cu vechea civilizație occidentală, înțelege să clădească pe aceste baze vechi o mare existență creștină, luptînd pentru punerea în aplicare a principiilor evanghelice în viața practică. De aceea majoritatea lucrărilor istorice de azi se referă la dezvoltarea religioasă și eclesiastică a Boemiei și la faptele alăturate, căutînd să aprofundeze acest curent de evenimente.

Toată istoria politică cehoslovacă din secolul al XV-lea până în secolul al XVIII-lea are ca basă mișcarea religioasă care a dat tradiției și idealurilor naționale o pecete particulară cehoslovacă.

Odată cu răspîndirea ideilor filosofice de la începutul secolului al XVIII-lea, s'a inaugurat o eră nouă în istoria națiunii cehoslovace. Se dezvoltă istoriografia științifică, care se poate împărți în trei epoci caracteristice, legîndu-se fiecare de cite un nume: Dobner, Palacky și Goll.

Savantul preot piarist *Gelasius Dobner* (1719-1790), creatorul

criticei istorice în Boemia și elevul Benedictinului Bonaventura Pitter, aduse în Boemia metoda științifică pe care a învățat-o în Franța, supunând la o analiză critică cronică populară cehă a lui Hájek de Libočany (secolul al XVI-lea), un complex de veritate istorică și invenție poetică. Această interesantă lucrare istorică a îndemnat la lucru pe istoricii secolului filosofic, cari și-au adus contribuțiile lor, ajutând la dezvoltarea spiritului național în Boemia. Căci ideile lor de libertate, proclamate cu tărie, au deschis poporului ceh calea care l-a adus la independență, iar raționalismul lor a avut ca rezultat crearea acestei istoriografii științifice.

În afară de F. M. Pelcl, editorul noilor cronici cehe, și de ex-Iesuitul Iosef Dobrosky (1753-1829), fondatorul slavisticii moderne, care a perfecționat metodele filologiei istorice, figura cea mai covârșitoare a acestei epoci este cea a lui *František Palacky* (1798-1876). Născut în Moravia, și-a făcut studiile în Slovacia, în ideile noului patriotism ceh și în spiritul filosofiei umanitare a romantismului. Venind la Praga, învăță metoda critică și istorică a lui Dobrosky, dând istoriografiei cehe un fond științific solid, un spirit european. Opera lui istorică de căpetenie este „*Dějiny národa českého*“ („Istoria poporului ceh“), din timpurile cele mai vechi până în anul 1526. Este opera care i-a adus gloria neperitoare, operă influențată de ideile romantice ale timpului său, în care idealizează caracterul vechilor Slavi și al instituțiilor lor. Este influențat de humanismul filosofiei lui Herder și de filosofia lui Hegel, ale căror metode le-a întrebunțat atât în filosofia istoriei lui, cât și în programul lui politic. Și în alte lucrări ale lui se vede tendința de unire a romantismului cu politicismul și liberalismul.

Odată cu moartea lui Palacky dispăre și credința entusiastă a romantismului; este tranziția între romantism și pozitivism. Avem epoca istoriografiei național-politice și liberale, reprezentată printr-o generație de istorici realiști, amatori de fapte, cari au judecat trecutul din punctul de vedere al ideilor și nevoilor prezente.

V. V. Tomek (1818-1905) a expus în mod larg trecutul istoric în cadrul general al științei naționale, spunând că istoria trebuie să fie oglinda popoarelor, servind la cunoașterea lor. Ant. Gindely a făcut studii asupra fraților boemi, asupra lui Jan Amos Komensky, a studiat epoca lui Rudolf al II-lea, contra-

reforma în Boemia, războiul de Treizeci de ani. A publicat „Monumenta historiae Bohemicae“ și a făcut din Arhivele naționale cehe o instituție istoriografă foarte importantă pentru știință.

J. Calousek tratează în mod sistematic istoria constituțională și juridică cehă în lucrarea sa „Ceské státni právo“, operă animată de spiritul liberal al timpului, iar în lucrarea „Istorie și materialism“ apără idealismul istoric contra materialismului, recunoaște înainte de toate voința liberă și aspirația morală a omului ca factori hotărâtori în istorie și în acest spirit impune istoriei menirea ei: istoria nu numai să lărgescă știrile, arătând ce a fost, ci mai ales prin exemple să arate că trebuie să fie „magistra vitae“. Istoria trebuie să fie cel mai înalt tribunal de judecată pe pământ. Kalousek este un liberal catolic. În ceia ce privește cuprinsul religios al istoriei cehe, pentru el poporul ceh este o jertfă tragică a luptelor religioase și de aceea este contra acestor lupte în trecut și în prezent. *Rezek* este un istoric politic, care a rezolvat problema adevărului și obiectivității istorice, pe care o tratează în introducerea lucrării sale „Dějiny Cech a Moravy nové doby“ („Istoria Cehiei și a Moraviei în vremurile noi“).

Istoria dreptului a fost una din ocupațiile lui *Bohuš Rieger* (1857-1907), care a făcut interesante studii asupra sforțărilor de centralizare ale Habsburgilor în secolul al XVIII-lea, precum și Iosif Emler, care a publicat „Regesta“ și „Cosmae Chronicon Boemorum cum continuatoribus“. Apoi Hermenegild Jireček, creatorul istoriei dreptului ceh, Jaromír Celakovsky, care a studiat în special dreptul constituțional și administrativ. August Sedlaček a făcut multe studii locale; e unul din cei d'întăiu experți ai genealogiei, heraldicei și sigilografiei cehe. Demni de amintit sînt și cei doi istorici ai Moraviei, Beda Dudík, autorul unei vaste istorii, „Dějiny Moravy“, și Vincenc Brandl, editorul vechiului manuscris diplomatic din Moravia.

Între străinii cari ocupă un loc de onoare în istoriografia cehă este *Ernest Denis* (1849-1921) prin lucrările sale „La fin de l'indépendance tchèque“, „La Bohême après la Montagne Blanche“, etc. În lucrarea „Russ et la guerre des Hussites“ a scris pagini admirabile despre mișcarea husită, de care spune că a dat o lovitură de moarte evului mediu.

Un progres nou și important în istoriografia cehă după Pa-

lucky îl aduce *Jaroslav Goll* (1846-1929). Goll și-a făcut studiile în Germania, unde a aprofundat metodele moderne și riguroase ale lucrului, introducându-le la Universitatea cehă, urmărind în același timp progresul științei în Franța, Anglia și Italia și dând astfel un nou impuls în viața științei cehe. Școala lui Goll a căutat să purifice știința istoriei de toate influențele secundare, în special de tendințele politice și naționale, făcând din ea știință pentru știință. Cere să se aprofundeze istoria mondială și să se studieze amănunțit izvoarele istoriei. În studiile sale, Goll s'a ocupat de aproape de frații boemi, de husitism, și în general de istoria cehă din secolul al XVIII-lea și de relațiile cehe cu Orientul. Goll n'a lăsat o lucrare mare de sintesă, dar ideile sale le-a răspândit în cariera profesională ca un apostol. El a avut o activitate ingenioasă și plină de impulsii. Felul cum a studiat el este unicul studiu metodologic din literatura istorică cehă. Confesiunea lui științifică își are baza în filosofia pozitivistă contemporană. Concepția lui istorică, spirituală și fină, a transmis-o și elevilor, cari, după perioada preparatoare a lucrărilor analitice și monografice, ajung la primele lucrări sintetice. Spiritele conducătoare ale noii generații se găsesc azi în apogeul activității lor.

Jaroslav Bidlo (1868), prin studiul său asupra „Fraților boemi“, este continuatorul direct a lui Goll, iar prin numeroase alte lucrări continuă opera lui Const. Jireček. A făcut studii interesante de bizantinologie, introducând el această știință în Boemia. A adus contribuții interesante în istoria religioasă și ecleziastică slavă, „*Jednota bratrská v prvním vyhnanství*“. A scris o monografie de popularizare a Rusiei, a studiat relațiunile polono-cehe, publicând o lucrare minuțioasă, „*Ceští emigranti v Polsku v době husitské a mnich Jeronym Pražský*“. În studiile „*Historicky vyvoj slovanstva*“ și „*Slovansky přehled*“, o dezvoltare istorică a Slavilor și o privire generală asupra lor, autorul dă pentru prima oară în literatura mondială o expunere complexă și explicativă a evoluției tuturor Slavilor până în epoca mai recentă. În aceste lucrări, ca și în cunoscuta lucrare „*Dějiny Slovanstva*“ („Istoria slavă“), care sînt foarte prețioase, Bidlo este un slavofil convins, care, în același timp, a urmărit, ca un realist cu ochiul critic, dezvoltarea lumii slave în trecut ca și în prezent. Este cel d'întăiu istoric ceh care a re-

cunoscut importanța studiului istoriei și limbii românești, ocupându-se și interesându-se de aproape de noi și deșteptînd printre elevii săi interesul pentru istoria românească, cum este cazul cu Iosif Macurek, care a studiat în arhivele și bibliotecile din țară, găsind destul material nou pentru istoria cehoslovacă.

Vaclav Novotny, după *Palacky*, este cel d'întăiu care a scris o istorie a poporului ceh, cu aceiași adîncime ca și predecesorul său. A studiat amănunțit epoca lui *Hus*, care, grație lui, a devenit o disciplină specială a istoriografiei cehe.

Prof. Iosef Pekar se ocupă, nu numai cu primele timpuri ale istoriei cehe, dar și cu problemele mai noi ale războiului mondial. Meritul lui este de a fi deschis căi noi istoriei economice și a claselor țărănești. Foarte interesantă este istoria lui, „*Dějiny ceskoslovenské*“, Praga 1922, care conține noțiunile cele mai indispensabile și conforme cu ultimele rezultate științifice nu numai în istoria politică, dar și în a civilizației.

Iosef Šusta se interesează în special de relațiunile economice și sociale în evul mediu, ca și de chestiunile mai noi ale istoriei economice și politice.

Gustav Friedrich, specialist în știința disciplinelor auxiliare ale istoriei, a publicat „*Codex diplomaticus regni Bohemiae*“. Director și profesor la Arhivele superioare, a unit tradiția de la *École des Chartes* din Paris cu metodele amănunțite ale Institutului istoric din Viena. Iar savanți cunoscători ai dreptului sînt *Karel Kadlec*, care a studiat istoria juridică și constituțională a Europei Centrale și a Slavilor. A scris o carte foarte interesantă despre Valahi și dreptul valah referitoare la istoria românească, „*Valaši a valašské právo*“, Praga 1916. Pentru istoria antică slavă Cehii au lucrările cele mai bune, reprezentate fiind prin savantul *Lubor Niederlé*, care a continuat și completat pe *Safarik*, scriind o operă vastă despre antichitatea slavă. Este lucrarea „*Slovanské starožitnosti*“, resumată și în limba franceză, „*Manuel de l'Antiquité slave, I, l'histoire*“, Paris 1923, și vol. al II-lea, „*La civilisation*“, Paris 1926.

În ceea ce privește istoria literaturii cehe și slovace, considerată ca ramură auxiliară a istoriei propriu-zise, este aceea a lui *J. V. Novák* și *Arne Novák*, „*Préhledné dějiny literatury české od nejstarších až do politického obrození*“.

Istoriografia cehoslovacă se îmbogățește mereu cu publicații

de izvoare, lucrări generale istorice, cărți de științe ajutătoare, opere locale și regionale, genealogii, studii de numismatică, topografie, de instituții, de științe politice și sociale, cercetări de istorie economică și istoria artei. Apoi revistele istorice, menite să răspundească în toate colturile republicei știința istorică, între care mai importante sînt „Časopis národního musea“, cea d'întăiu revistă științifică cehă, care are mare importanță pentru dezvoltarea științei cehe în începuturile ei modeste, „Husitsky Archiv“, o revistă periodică, dînd monografii din istoria mișcării husite, „Studie a texty k náboženským dějinám českým“, „Ottův Slovník Naučný“ (o enciclopedie cehă), etc. și revistele arhivistice, „Archiv český“ și „Zprávy zemskeho archivu v Praze“ (un memoriu al arhivelor provinciale din Praga), etc.

N'am amîntit decît lucrările mai caracteristice referitoare la istoria cehă, căci celelalte, lucrări admirabile, sînt lucrări de specialitate.

Istoricii cehi, bătrîni și tineri, merită o deosebită atenție pentru rîvna pe care o depun spre a scoate la lumină trecutul lor istoric. Sînt un bun exemplu pentru noi și pentru ceilalți vecini ai lor.

Praga, 1929.

Elena Eftimiu.

Contribuțiuni la cunoașterea legăturilor Bisericii românești cu Patriarhia de Alexandria

Legăturile noastre cu Răsăritul ortodox sînt numai în parte cunoscute. Studiile publicate pînă acum au cercetat în deosebi relațiile cu Patriarhia constantinopolitană. Ni lipsesc monografiile în care să se arăte pînă în amănunt legăturile pe care le-am avut chiar cu îndepărtatele Patriarhii răsăritene, pentru ca din acestea să se poată scoate o lucrare de sintesă.

Cu Patriarhia din Alexandria am avut relații strînse, de și încep abia la sfîrșitul secolului al XVI-lea și sîn numai pînă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Din treisprezece Patriarhi cari păstoresc în acest timp, opt vin prin țerile noastre (Chiril Lucaris, Mitrofan Christopulos, Samuil Capasulis, Gherasim Palada, etc.); unii sînt ridicați în

Scaun cu ajutorul Domnilor români, alții sînt investiți aici la noi, iar din mănăstirile noastre nouă au fost închinat Alexandriei¹.

Gherasim Paladà, originar din Creta, fost Mitropolit al Castoriei, a fost ales Patriarh al Alexandriei la 25 Iulie 1688; la 1710 s'a retras de bună voie, a făcut parefisis în regulă, după ce a stat pe Scaunul Alexandriei douăzeci de ani.

De la Samuil Capasulis, urmașul lui pe Scaunul patriarhal (1710-1723), ni-au rămas între altele două autografe care ni spun cele de mai sus².

Într'un manuscris din Biblioteca patriarhală de la Ierusalim, cu no. 223, fol. 72, se află actul demisiei lui Gherasim, în care el însuși confirmă că se demite de bună voie de pe tron la 1710³.

Cu Domnii noștri de la sfîrșitul secolului al XVII-lea Gherasim, ajuns Patriarh, a stat în strînse legături, mai ales cu Constantin Brîncoveanu, la Curtea căruia a trăit o bună bucată de vreme.

Prima dată îl întîlnim pe Gherasim la noi în ziua de 27 Martie 1693, la moartea lui Constantin Cantemir, cînd a celit prohodul înmormîntării împreună cu alți trei Patriarhi; unul de Ierusalim, altul de Antiohia, el, și Iacov, mazilit de la Țarigrad⁴.

După moartea lui Cantemir, Gherasim rămîne în Moldova; în ziua de 29 Martie din același an 1693, unge Domn — de și numai pentru cîteva săptămîni — pe învățatul Voevod Dimitrie Cantemir (29 Martie-18 April)⁵.

Din Moldova trece în Țara-Românească, la Brîncoveanu, și revendică, în anul următor, drepturile Patriarhiei asupra mănăstirii Stănești, pe care o iea în stăpînire. Cîl a rămas la Curtea lui Brîncoveanu, nu se știe. În *Cronicarii greci*, Erbiceanu a publicat o scrisoare a lui Gherasim, de cuprins retoric, nedată.

¹ Fragmente din lucrarea cu privire la legăturile noastre cu Patriarhia de Alexandria presintată la Facultatea de Teologie și premiată cu premiul Hillel. Studiul întreg — revăzut și adăugit — va apărea în curînd.

² Publicate de Papadopoulos-Kerameus în *Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος*, III (1890-1), pp. 504-7.

³ *Ibid.*, pp. 507-519; și *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη*, I, p. 308; carte pusă mie la îndemină de profesorul meu, d. Demostene Russo.

⁴ *Opere*, VII, *Vita Constantini Cantemiri*, pp. 75-76.

⁵ *Ibid.*, p. 76.

În cuprinsul scrisorii, după ce laudă pe Dionisie, Patriarhul Constantinopolului, se adresează lui Brîncoveanu și poporului român cu sfaturi și încheie cu dorința ca Domnul să-i răspîndească scrisoarea, anume compusă „pentru ca să se răspîndească printre mulțimea credincioșilor jolosul celor scrise împreună cu reputoția numelui tău pios“, de care el se convinsese personal¹.

Constantin Brîncoveanu a exercitat o mare înfrurire asupra Bisericii răsăritene prin banii și oamenii săi: dovadă aceste scrisori care-i recunoșteau un imperialism cultural-religios asupra Răsăritului ortodox².

În al douăzecilea an al Domniei lui Brîncoveanu (1708), Gherasim vine din nou în țară la noi, „slab și bătrîn foarte“³. În Cronica lui Radu Greceanu, publicată de Ștefan Greceanu, se descrie pe larg ceia ce a făcut aici Gherasim de data aceasta. Tot atunci se afla în țară la noi și Hrisant Patriarhul Ierusalimului. Fac împreună slujba la serbătorile Nașterii Domnului din acel an, în bis-rica Sf. Gheorghe din București, încunjurați de alți patru arhieri străini; Clement Udrianul, Axente Sofianul, Maxim al Ierapolei și Mitrofan de Nisa, „cu mulțime de preoți și diaconi“⁴. Predica însă este ținută de Gherasim, care rămîne mai departe aici. În ziua de Bobotează din anul următor, Patriarhul Alexandriei slujia în fața solului venit la București de la Domnul Moldovei, Mihai-Vodă. Tot atunci se întîmplă moartea Mitropolitului Teodosie, care păstorise peste patruzeci de ani. Slujba înmormîntării a fost făcută de cei doi Patriarhi aflători în țară, și tot ei, după înmormîntare, fac alegerea lui Antim de la Rîmnic în Scaunul de Mitropolit, potrivit voinței și indicațiilor din testamentul lui Teodosie, cetit în fața Domnului și a boierilor⁵. Trebuie remarcat faptul, interesant pentru cunoașterea raporturilor noastre cu Bizanțul, că, de și se aflau în țară doi Patriarhi, Domnul trimete la Constantinopol pentru întărirea alegerii.

¹ „Δὲ νὰ ἐξαπλωθῆ τὸ ὄφελος ἀντάμα μὲ τὴν φήμην τοῦ ἐυσεβεστάτου σοῦ ὀνόματος εἰς τὸ πλῆθος τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν“; *o. c.*, p. 99.

² Iorga, în *An. Ac. Rom.*, s. II, XXXVII, no. 4.

³ Cronica lui Radu Greceanu, ed. 1906, p. 181.

⁴ *Ibid.*, p. 180.

⁵ *Ibid.*, p. 181.

Confirmarea vine și amândoi Patriarhii fac instalarea lui Antim în Scaunul metropolitan din București în Dumineca Ortodoxiei. Slujba înaintea Domnului și a boierilor o face Gherasim ¹.

În Octombrie din același an, a avut loc nunta fiicii lui Brîncoveanu, Bălașa, cu Manolachi, fiul lui Andronachi Lambrinò, din Constantinopol, și Gherasim cetește „moliftele sfintei cununii“ ², iar Hrisant al Ierusalimului ține loc de naș în lipsa din țară a boierului Constantin Cantacuzino.

Tot Gherasim face slujba unei a doua cununii în palatul lui Brîncoveanu, când fiul lui Vodă, Ștefan, se căsătorește cu fata lui Ilie Cantacuzino ³.

Om foarte învățat, Gherasim a făcut parte din cercul de învățați exotici cari se aflau în jurul lui Brîncoveanu și cari considerau Țara-Românească tocmai ca o a doua patrie a lor. El s'a amestecat în preocupările noastre culturale și a colaborat cu noi. Gherasim sfătuiește pe Brîncoveanu să tipărească trei volume din Didahiile lui Ioan Gură de aur, care nu ajung să vadă lumina tiparului din cauza dascălului Marcu, conducătorul tipografiei ⁴.

La 3 Martie 1709, Gherasim pleacă spre Alexandria, încărcat cu daruri. Domnul i-a dat „car cu cai, rădvan, un bulucbașă de seimeni, și dăruindu-i atât Măria Sa cât și boierimea țerii, cine cu ce a putut“ ⁵.

În vara anului 1889, episcopul Ghenadie Enăceanu, călătorind la mănăstirea Hurezi, găsește un manuscris, jumătate în grecește, jumătate în românește, cu următoarea însemnare: „Carte scrisă cu mîna grecească și românească către Constantin-Vodă Brîncoveanu“, asupra căruia face un studiu ⁶, iar manuscrisul îl depune în biblioteca Academiei Romîne ⁷.

Splendidul manuscris este compus din 136 file scrise și trei nescrise, foarte bine păstrat, împodobit cu o bogată ornamentație, din care cauză Ghenadie credea că tehnica manuscrisului este de aiurea, nu de la noi.

¹ *Ibid.*, p. 182.

² *Ibid.*, p. 185.

³ *Ibid.*, p. 187.

⁴ Erbiceanu, *op. cit.*, v. 104.

⁵ Radu Greceanu, *o. c.*, p. 189.

⁶ *An. Ac. Rom.*, s. II, secția literară, XII, p. 197.

⁷ Manuscrisul Academiei Romîne no. 766.

Autorul manuscrisului este Gherasim, Patriarhul Alexandriei, și din cuprins se vede că este un panegiric al lui Constantin-cel-Mare, închinat, împreună cu o epistolă, lui Brîncoveanu. Motivul care a îndemnat pe Gherasim să dedice panegiricul lui Brîncoveanu, îl spune singur: „pentru că am auzit din gura ta de multe ori cuvinte cinstitoare de Dumnezeu pentru buna cucernicie temătoare de Dumnezeu a marelui Constantin“¹. Gherasim asemănă viața lui Brîncoveanu — pe care o cunoștea foarte bine — cu a lui Constantin-cel-Mare, Panegiricul e o colachie bisericească fără nicio valoare literară. Are o singură calitate: ornamentația artistică.

Data panegiricului este 1692, anul în care se sfințește mănăstirea Hurezi, căreia i se dă ca hram „Sfinții Împărați Constantin și Elena“. Mitropolit era Teodosie.

Afirmația lui Ghenadie că Patriarhul Gherasim nu a luat parte la sfințirea mănăstirii și că panegiricul este copiat în Alexandria, sprijinit, probabil, pe argumentul că lucrul întreg al manuscrisului nu putea fi făcut la noi atunci, nu se poate susține².

Am văzut mai sus că în Mart 1693, câteva luni după sfințire — care a avut loc în ziua de Sf. Împărați din anul 1692, data manuscrisului —, Gherasim se găsea la Iași. Este sigur că a copiat manuscrisul aici la noi; Atanasie, călugăr la Agapia, l-a tradus, meșterii de la Curtea lui Brîncoveanu l-au legat frumos și în urmă l-au dăruit Domnului, însoțindu-l cu o scrisoare. Astfel înfățișînd lucrurile, nu este exclusă chiar participarea lui Gherasim la sfințirea mănăstirii. El cunoștea bine pe Domn cu mult înainte de 1692³, cunoștea Curtea domnească și pe Mitropolitul Teodosie, pomenit dese ori în panegiric.

Activitatea lui Gherasim se manifestă și polemic. De și miluit în repetate rînduri de către Brîncoveanu, Gherasim nu-și uită de îndatoririle sale. Cînd Ioan Cariofil — care se îndoia de prezența reală a Mîntuitorului în sfînta Euharistie — se găsea la Curtea lui Brîncoveanu, Gherasim nu se sfințește să-i spună Domnului țerii că „legile lui Dumnezeu nu s'au dat pe munții Țerii-Românești, ci în Constantinopol de către Împărați și Si-

¹ Ghenadie Enăceanu, *o. c.*

² *Ibid.*, p. 198.

³ Radu Greceanu, *o. c.*, p. 18.

noade; dacă are ceva de spus Cariofil să mergem împreună la Constantinopol și să vorbească¹.

Ioan Cariofil fusese condamnat pentru eresie de un sinod local în Constantinopol, iar la 1694 se găsea la Curtea lui Brîncoveanu. Este sigur că numai la îndemnul lui Gherasim Mitropolitul Dosoftei scoate în 1694 Manualul împotriva învățăturilor lui Cariofil.

Către sfârșitul vieții Gherasim a reluat legăturile cu Domnia Moldovei și în deosebi cu Nicolae Mavrocordat. În Hurmuzaki, XIII, p. 418, avem o scrisoare a lui Nicolae Mavrocordat, din 20 Novembre 1709, către Gherasim, în care-i spune că a fost numit Domn al Moldovei și-i cere să se roage pentru el. Când Nicolae Mavrocordat capătă Domnia pentru a doua oară (25 Septembrie 1711), scrie o lungă scrisoare lui Gherasim, care demisionase din Scaunul patriarhal în 1710, în care îi arată trista stare de lucruri din Moldova în contrast cu cea ce lăsase el la plecarea din întâia Domnie. Cărturar de frunte și bun cunoscător al filosofiei antice, Nicolae Mavrocordat găsea momente de înălțare sufletească adîncind pe Platon și Aristotel: „uneori divinul Platon mă răpește în chip dumnezeiesc cu arta magică a ideilor; alte ori Aristotel ne vrăjește filosofînd asupra eticei“².

În Moldova, Patriarhia de Alexandria era singura dintre Bisericile răsăritene care nu avea nicio mănăstire închinată. Greșeala aceasta, cum o socotea Nicolae Mavrocordat, trebuia îndreptată. El a închinat, cu această ocazie, Alexandriei Mănăstirea Hangu, închinare pe care o întărește Constantin Mavrocordat în Octombrie 1714 „ca să fie ajutoriu“³.

Ultima scrisoare a lui Mavrocordat către Gherasim este datată 11 Ianuarie 1714, cînd el nu mai era Patriarh⁴.

¹ Erbiceanu, o. c., pp. 37 și 185; Iorga, *Istoria Bisericii Romîne*, ed. I, vol. I, pp. 414, 415.

² „Και ὅτε μὲν ἡμᾶς ὁ θεὸς Πλάτων δαιμονίως παραπέμπεται τῶν λόγων ταῖς ὑγῆι, ὅτε δὲ Ἀριστοτέλης μερὶ τῆ ἡθῆ φιλοσοφῶν καταθέλγει“; Hurmuzaki, o. c., textul scrisorii în întregime. În vol. XIV, p. 540, e publicată o scrisoare a lui Nicolae-Vodă către *Serafim*, Patriarhul Alexandriei. Este o eroare a lui Legrand; a fost trimeasă tot lui Gherasim. Un Patriarh cu numele de Seratim n'a existat la Alexandria în acel timp.

³ Neculce, ed. Kogălniceanu, p. 420.

⁴ É. Legrand, *Épistolaire grecque vulgaire*. Paris 1888, p. 106; cf. și pp. 33, 76.

În aceeași lună el a încetat din viață. la Sffntul Munte și a fost înmormântat în mănăstirea Vatopedi, unde se retrăsese, precum mărturisește inscripția de pe mormîntul lui: „a adormit robul lui Dumnezeu prea-fericitul Patriarh al Alexandriei chir Gherasim, în anul 1714, luna Ianuar, indicția 15“¹.

După descoperirea acestor acte autentice privitoare la demisia și moartea lui Gherasim, menționate până aici, fără îndoială că toate știrile date de Atanasie Comnen Ipsilanti, în a sa „Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν“, ed. G. Aftonidi, Constantinopol 1870, pp. 231 și 364, nu mai merită să fie luate în samă în ceia ce privește pe Gherasim.

Capul lui Gherasim se păstrează ca sfinte moaște și acum la mănăstirea Vatopedi din Sf. Munte².

De la Gherasim, pe care Daponte îl numește „σοφώτατος καὶ ἀγιώτατος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας“, ni-au rămas τρεῖς τόμοι μεγάλοι cu diferite scrieri: discursuri, predici, epistole, etc.³.

În „Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν“ a lui Comnen Ipsilanti, amintită mai sus, avem un volum de predici ocazionale ale lui Gherasim.

Dimitrie Ionescu,
profesor.

O nouă descriere a Moldovei în secolul al XVIII-lea, de un Suedes.

Kurtze Beschreibung von denen moldauischen Ländern

(Urmare și sfârșit.)

Ihr Essen und Trinken.

Wer nun also wenig arbeitet und wenig hat, der isset und trinket auch wenig und schlecht. Die meisten von ihnen wollen nicht einmal Broth essen, sondern mahlen Hirschen, backen alle Tage davon in der heissen Asche oder Offen Kuchen und Brey, verzehren solches mit Milch und Kasse, und sind also vergnügt. Handmühlen haben sie alle in ihren Häussern: so viel sie nun brauchen, so viel mahlen sie alle Tage frisch darauff. Diesse Menage geschieht nicht daräum ob essen und trinken sie nicht

¹ Papadopoulos Kerameus, Μαυρογορδάτος Βιβλιοθήκη, Constantinopol 1884, p. 122: „Ἐκοιμήθη ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ καὶ μακαριώτατος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας κύρ Γεράσιμος ἐν ἔτη αψιδ', μηνί Ιανουαρίῳ, 15' Ἰνδικτιώνος“.

² H. Smirnakis, Τὸ ἅγιον ὄρος, Atena 1903, p. 443; Daponte, în Erbiceanu, o. c., pp. 100-1.

³ Daponte, o. c.

gerne etwas gutes, sondern weil sie es durch ihre Faulheit nicht haben oder bezahlen können. Doch haben sie alle Vieh genug, woran sie sich meistens ernähren. Ihr Trunck ist auch Braha, wie bey denen Tartaren, auch Wein, wer ihn bezahl[en] kan, der doch spotwolfeil; die meisten aber trinken nur Wasser, und diesses so wohl auss Faul- als Gewonheit, da doch das Land alles Getraide mit weniger Mühe sehr reichlich traget und giebt, und, wie gemelt, wenig darff gearbeitet oder geackert werden.

Religion.

Wie nun ihr Herkommen, Natur, Sitten und Aufführung, also ist auch ihr Glaube und Religion, wie wohl sie sich Christen und zwar griegisches Glaubens bekennen. Doch erstrecket sich der gemeinen Leuthe Wissenschaft in Christenthum nicht weiter als dass sie fassen können wie sie getauft sind und das eine heilige Dreyfaltigkeit, auch Engel und Teuffel, auch ein ewiges Leben und Verdammniss sey. Von Gottes Worth und der Bibel wissen sie gar nichts, die wenigsten Pfaffen auch sehr wenig, denn sie nicht einmahl mehr als lesen, viele aber nicht schreiben können. Was eine Predigt sey, wissen sie im gantzen Lande nicht. Der Pop, Pfaffe, singet die verordneten Lieder und Psalmen (bey niemanden von den Laicis findet man ein Gebeth oder ander Buch) bloss nach der Gewohnheit, welches nebst den Pfaffen selbst die Zuhörer weder recht verstehen, noch ausslegen können. Vor die gemalten Bilder, so wohl in der Kirche als zu Hause, welche ein jeder Hauswirth haben muss, und solche anstatt der geistlichen Bücher oder wohl eines Abgottes gebrauchet, fallen sie nieder ob wäre es der Heilige in Person oder Gott selbst. Sie möchten selbige auch wohl anbethen, aber von keinem Gebeth wissen sie nicht, auch das Vater Unser können in dem gantzen Lande wenig Menschen. Sie fallen nur vor den Bildern, Gross und Kleine, Morgens und Abends, nieder, machen anstatt des Gebeths so viel Creutze vor sich als sie wollen, und sagen nur die russischen Worte darzu: Hospodi pomiluy, Herr sey gnädig. Viele aber können auch diese Worte nicht einmal völlig auss sprechen, bücken und creutzigen sich also wohl 20 bis 30 mal, fallen auch auff die Knie nieder, küssen davor die Erde, und, so lange diese Ceremonien dauern, gehent das Mommel immer: Hospodi, Hospodi, und diesses ist so wohl der alten als jungen Gebeth. Die Adlichen, so doch in der Schule, theils in der Schule, lesen und schreiben lernen, verstehen etwas mehr.

Der bekannteste Heilige und dess Landess Patron, den sie am meisten venerieren und abgemalt im Hause halten, auch anrufen, ist der Nicolaus, von welchem der gemeine Mann am meisten zu sagen. Weisse geschnitzte Bilder leiden sie weder in der Kirche noch zu Hause, sondern gebrauchten lauter gemahlte. Auff die

Festtage machen sie mehre Bücklinge und Creutze als in der Woche. Diess ist der Unterscheid dess Gebethens und Gott-dienstes.

Fasten.

Doch, damit sie beweisen wollen dass sie rechte warhafftige Christen, und noch darzu von der einziger wahren Religion sind, so rühmen und fasten sie auch in der That sehr viel und gestrenge, und essen solche Fasttage alles mit Oehl gleich denen Drussen und Moskowitzern. Mittwochs und Freitages fasten sie ordinair inssgesamt. Die Verehligten aber noch dess Montags darzu, und dess Sonnabends essen sie Fleisch. Die Advents Zeit, grosse Fasten zu Philippi, 2 oder 3 Wochen, zu Petri Pauli, 4 auch 6 Wochen, halten sie mit ihren gestrengen Fasten, und, obschon die Weiber sonst von Gottes Wort nichts wissen, so halten sie doch steiff auf die Fasten und auff ihre Ceremonien, ob sie auch gleich wenig, viele aber gar nicht in die Kirche gehen. Den Jungfrauen aber und Jungens siehet mann gar nicht in der Kirche, es sey denn dass sie auff eine Hochzeit oder Couriosität halber hinein gehen, denn sie auch der Pfaffe selbst nicht darin leiden will. Peccatum veniale glauben und wissen sie gar nicht dass es eine würckliche Sünde sey, sondern nur actuale. Wie denn einssmals ein Bauer zu mir sagte, allss ich ihn berede dass er in der Kirche gehen möchte und daselbst zu bethen: „Was soll ich“ (waren seine Worte) „in der Kirche thun, oder bethen, da ich doch keine Sünde und also niemanden todt geschlagen oder gestohlen habe? Ihr Soltaden aber sint sündige Leuthe und habe[n] Ursache zu bethen, ich aber nicht“.

Adaus: N. B. Ehe die gestrengen Fasten angehen, halten sie die Maslenice (Butter-Woche), wo sie noch alles mit Butter essen, um nicht die Magen mit strengen Fasten zu verderben.

Festtage.

Weinachten, Ostern, Pfingsten, absonderlich der Heiligen Tage und alle andere Feyertage celebrieren sie, aber nach dem julianischen Calender. In der Kirche lauten sie mit Glocken und schlagen aber auch allezeit auff Bretern mit einem holtzern Hammer, welches an der Kirchen oder auff den Thüren anerhanget ist. Auff Ostern schlagen und lauten sie gedoppelt, auff Heilige 3 Könige reithen der Hospodar und Bischoff auss und segnen das Wasser. Auff die grossen Feyer- auch Apostell- und heilige Tage tragen sie meist alle ihr Essen in die Kirche, damit es geweiht werde, und stehen oft die Kirchen so voll mit Schüsseln dass man nicht davor gehen kan, und diesses im Mitteltheil der Kirchen. Denn jede Kirche in 3 Theile abgetheilet: ein Theil hinder dem Altar, wo das Allerheiligste sein soll, hernach wo der

Altar stehet, und denn noch einss, wo die Weiber stehen bleiben, dass Mann Volck aber in der Mitte. Zwischen Ostern und Pfingsten gehen sie alle Donnerstage mit Bilderfahnen auff das Feld in Procession, und der Pfaffe segnet das Feld, damit es eine fruchtbare Ernde bringen möge. Dass sie aber darbey bethen solten, davon wissen und können sie nichts, und sagen wohl die Pohlen recht nebst diessen Sprüchworthen: Polski most, niemiecki Post, a wolloski nabozenstwo, to wzistko plasenstwo. Mag so viel heissen: „Polnische Brücken, der teutschen Fasten und der Wallachen Gottes Dienst ist lauter Narrenwerck“. Auff Ostern, wenn sie sich einander begegnen, küssen sie sich und die Worte darbey sagend: „Christos phoschris“¹, und dieses continuiren sie biss auff Himmelfarth; sagen auch kein ander Worth zum Gruss oder beym Trücken alss nur einer, anstatt: guten Morgen, prosit, etc. „Christos phoschris“, „Christus ist erstanden“; der Andere antwortet: „Phosteres chris“². Auch geben sie und schencken rothe Eyer und begiessen sich die Ostertage starck mit Wasser und brauchen sonst allerhand Narredey und Gauckelwerk, werffen auch gar an solchen Tagen ihre Pfaffen inss Wasser, oder er muss sich von ihnen mit einem guten Schmauss losskauffen³.

Sacramenta.

Bey diessen allen halten sie sich nebst denen Russen alleine, unss aber vor keine Christen, weil wir an ihren Fasttäggen Fleisch essen, vor denen Bildern keine Creutze machen und sonsten ihren Aberglauben nicht folgen. Die jünggen Leuthe beuchten nicht, sondern nur oder auch sehr wenig Alte, und wissen dass die Tauffe und Abendmal ein Sacrament sey. Das gesegnete Brodt bey ihnen ist nicht Hostia, sondern würclich, welches von den Pfaffen in Würffel geschnitten und denen Communicantenn aussgetheilet wird. Sie nennen solches Proskuri⁴; sie schücken es auch per laicos denen Krancken über Feld zu, oder geben es auch mit nacher Häusse. Alss ich in Furszany unter Oriowo stund, wurde mein Werth⁵ todt krank, in dem Dorffe aber war kein Pop, sondern in der Stadt. Ein Weiß aber aus dem Hause gíng dahin umb den Pfaffen zu dem Kranken zu bringen, damit er ihm das Abendmal reichen solte. Es war ihm aber vielleicht nicht gelegen, sondern

¹ Христос воскрес.

² Воскресе Христос.

³ Variantä: „An die Bauren auf einem Pflug und schleppen ihn, Peitschen in der Hand, nach dem Wasser zu; er schlägt brauf auf sie loss und lässt sich hernach entweder heim, oder kaufft sich loss“.

⁴ Prescuri.

⁵ Wirth.

er gab in einer Glasse den gesegneten Wein und in einem Tuche geschnittene Proskuri dem Weibe mit, welches sie nacher Hause brachte, und in einem Löffel beydess zusammen gemischet dem Kranken eingabe, da ich mit Erstaunen zu gesehen und mich dess gantzen Handelss darum befraget. Bey denen Armenianern habe ich gleichfals gesehen dass auff denen Weinachtes Feyertagen Kinder von zwey biss drey Jahren alt das Abendmal in der Nacht in der Kirche nebst ihren Eltern genossen haben.

Wollen unssere Todten nicht bey ihren begraben lassen.

Bey diessen so herrlichen Christenthum verachten sie unssere Religionen und sind dabey so eigensinnig, dass sie auch nicht einmahl unssere Todten bey den ihrigen oder selbigen Kirchhöffen gerne wollen begraben lassen, ob sie endlich gleich glaubeten und überzeuget blieben dass wir Christen waren, ob wir schon ihre Fasten nicht hielten, in welchem Schein ihr gantzes Christenthum bestehet. Alss ich in Fourszany den seeligen Major Radeker begraben liess, erlaubten sie mir im geringsten nicht dessen Grab auff oder nechst an den Kirchhoff, sondern ich musste selbiges abgelegen machen lassen, welches ich noch per force durch beygestellte Dragouner Wacht thäten, und dennoch liessen sie sich verlauten dass sie den Cörper wieder aussgraben würden, welches aber hernach wohl unterblieben. Die einfältigen Leuthe sagten: Bey der Aufferstehung werden ihn unssere Landesleuthe nicht kennen, und es hernach darum unter ihnen ein grosses Gezäncke geben; welches zu verhüten, ihr ihn auff das Feld begraben möget; von welcher Meinung sie unmüglich zu bringen waren. In Warnice war ein aparter Kirchhoff vor die unssrigen gemacht, doch liegt der seelige Obriste Ribbing auff dem wallachischen begraben.

Wenn ein Armer bey ihnen stirbt, und hat nicht Mittel begraben zu werden, so legen sie den Cörper auff ein Bredh auff die Gassen, wo die vorbeygehenden opfern zu dessen Begräbniss.

Klöster und Pfaffen.

Nicht viel klüger und einerley Meinung ist auch ihre gantze Clerisey und ungeschickete Pfaffen. Das gantze Land ist überal voll von Klöstern, deren einige in denen Städten, viele aber auff dem Lande und von denen Dorffern theils abgesondert gebauet sind, und solche so wohl männliches als weibliches Geschlechts. Die meisten essen darinnen Zeitlebens kein Fleisch, und halten gestrenge Fasten. Ihr Gottesdienst und Andacht aber ist desto laulicher, gehen auch darbey auss und hin wo sie wollen. Die Mönche werden Kalugari, die Nonnen aber Kallugarici genennet, und sind diesse gemeinlich die ärgsten Huren, welches Hand-

werck sie bey ihrem Herumstreichen und Betteln nach Gefallen treiben können. Zwar ist diesses kein Wunder dass sie sich also aufführen und ihre Monasteri (Klöster) so verunreinigen, denn, wenn eine Pfaffen-Weib, oder auch bissweilen andere, von ihren Manne, Hurerey wegen, geschieden wird, so muss sie in das Monaster gehen und eine Kallugarice bleiben; mit diessen nun können auch die Jungfrauen Kallugarici auffgezogen und angeführt werden; welchen schönen Leben- und Keuschheit Wandel satsam offenbar und zu sehen ist. Die Pfaffen, alss Plebani, Poppi oder Preuti genant, haben Weiber, Popassa, Preutassa genant: wenn aber die erste stirbt, so dörfen sie nicht wiederum zum andern Mal heurathen: darum sie auch gemeinlich die jüngsten Mädgen nehmen.

Unter einem Nahmen wird die gantze Geistligkeit genent Swienczeniki (geheiligte Personen) und werden von denen Laicis mit Händküssen venerieret. Auch haben sie die Gewohnheit dass sie die auff eine Arth gemachte Mützen vor niemanden, er sey gross oder klein, auch selten in der Kirche, abnehmen, tragen aber sonst schlechte Kleidung, theilss schwartz, violet und auch braune. Am ersten kann man sie von den andern an der Mütze und langem Barth von denen andren Leuthen unterscheiden; sonst ihr Lebens-. Wandell wenig von der anderen Gemeinen secularisiert ist, denn mit denen Bürgern und Bauern, auch ihren eignen Weibern und Kindern gehen sie in alle Wein-, Brandwein- und Schenckhäuser, setzen sich en cammerad mit ihnen nieder und sauffen sich hauptsächlich, mancher wohl alle Tage voll, wenn auch gleich mannich mal der Gottesdienst darüber versäümet wird, da er zwar ohnedem so manchen lieben Vor- alss Nachmittag alleine in der Kirchen (Be Czier Kiew¹ nennen sie selbige) seinen gewöhnlichen Gottesdienst hält, dass ausser ihm keine Seele dahinein kommet. Viel Liechter brennen sie bey dem Gottesdienst an, absonderlich auf denen Festagen; wenn die alten Weiber endlich ein mal in die Kirche kommen, so bringen sie und brennen auch an vor greissen Bildern und Heiligen sehr viel grosse und kleine Lichter, denn knien sie davor nieder, machen Creutze und Bücklinge tausent genug, küssen vielmal die Erde mit diessen Worten, Hospodi pomiluy, und diesses ist alle ihre Opfer und Gebeth, welches sie vor ein nöthig und herrliches Werck eines Christen halten; ausser dem aber nebst den Fasten nichts mehr thun und auch wissen.

Geistliche Ordnung.

Über die Poppi sind districtweise gesetzt Protopoppi, so viel alss Superintendenten(!); über diese aber inssgesamt, wie auch

¹ Biserică.

Kallugari und Kallugarici sind die Wladici, Bischöffe, die alle Poppí, Protopoppí, Kallugari und Kallugarici einweihen, und von diessen, nebst noch ihren andern Gütern, ihr Revenuen haben. Die Poppí leben meist von Accidentien und eigner Feldarbeit, denn sie wenig Sold haben, ausser von denen Kindtauffen, Hochzeiten, Begräbnissen, Seelenmessen, wie auch Speissen so in die Kirche gebracht werden, bekommen sie ein wenig. Das Oberhaupt der Kirchen im ganzem Lande oder oberster Bischoff ist der Metropolit, Ertzbischoff. Und diese alle erkennen vor der ganzen griegischen Kirche Oberhaupt den Patriarchen von Constantinopell, deme sie auch gehorchen und darbey contribuiren müssen. Diesser war zu meiner Zeit von Constantinopell in Wallachey und diesses Land gekommen um bey denen Kirchen und Geistlichkeit Revision zu halten.

Tracht und Kleidung der Inwohner.

Der Mannes Personen Tracht und Kleidung ist eine Mütze auff ihren halb geschornen Haupte, und die ganze Mondour auff altväterische pohlnische Mode gemacht, und also auch anjetzo wenig von ihnen unterschieden, und eben solche Mode ist in der Wallachey. Die Weibes Personen inss gesamt aber tragen sich auff eine sonderliche Arth, und, solte mann eine von ihnen in solcher Kleidung nach ussern Landen bringen, so würde sich jedermann darüber höchst verwundern und vor ein Miracul selbige ansehen. Und ist die türckische Weibertracht mit ihren Hossen noch viel erbarer alls dieser über alle maasen üppige.

Der Weiber und Jungfrauen Tracht.

Die Jungfrauen tragen ein blosses geflochtenes Haar, damit man sie von den Weibern oder auch Huren unterscheiden könne. Wenn sie aussgehen, so winden sie sich bissweilen, nur wenn es kalt oder klarer Sonnenschein, ein gesticktes Tuch um den Kopff und Gesichte, fast wie die türkische Weiber, dass mann kaum die Nase und Augen siehet, doch an Orth und Stelle nehmen sie solches wiederum ab, damit mann erkenne dass sie Jungfern seyn, und, so es ein Mädgen versiehet, über Hurerey ertappet wird oder gar ein Banckbein bekommt, so schneiden sie ihr die Hare ab, oder sie muss stetes alls die Weiber mit eingedeckelten Haaren gehen. Auch lassen die Weiber schon von ersten Hochzeit Tage an ihre völlige und auffgeflochtene Haare nimmermehr einer Mannes Person sehen, und, wenn sie sich auff oder einflechten, so verbergen sie sich so lange an einem absonderlichen oder einsamen Orthe damit sie niemand sehe; solte aber in der Geschwindigkeit eine Mannesperson darzu kommen und sie nicht so balt sich einwinden können, so decken sie sich mit einem Tuche zu und

schämen sich recht dessen dass man sie unversehens erblicket. Sie sagen dass es ihnen, die nunmehr keine Jungfrauen mehr, nicht gebühren weiter ihre blossen Haare zu weisen.

Die übrige Tracht ist bey denen Weibern und Jungfrauen ein-
nerley. Am Halsse tragen sie rothe- und allerhand Corallen, in
den Ohren auch inssgesamt grosse Ohrengehencke. Auff ihrem
Leibe haben sie ein feines Hembde, in vier Strichen hinten und
vorne, von oben biss unten an Saum, der auff die Füsse reichet,
einen Finger oder noch breiter, mit allerhand Seide, auch Gold und
Silber gesticket. Die Ärmel daran sind etliche Ellen lang, auch so
gesticket: die wickeln und drehen sie um den Arm ein und auff.
Um den Leib tragen sie eine seidene, andere auch mit Gold ge-
wirckter Scherpe, anstatt eines Gürtels, Pru¹, genant auf ihre
Sprache. Keinen Unterrock oder Chameloke tragen sie, sondern
anstatt dess Rockes winden sie ein seidenes Tuch um sich herum,
Fota genant. Dieses ist blau und roth mit grossen Strieffen, auch
andere mit Gold durch gewirkt und nicht über drey Ellen breit
und lang: sie legen es halb oder gantz gedoppelt, auch einfach,
um sich, als bey uns die Weiber ein Schürztuch, doch von
hinten zu, strecken es oben und vorne in die Scherpe über ein
ander ein, und das so glatt, um den hindersten s. v.² und Beine,
alss es immer möglich (denn je klatter es lieget, je schöner es bey
ihnen stehet, dass man die Schincken recht erkennen kann), vorne
aber ist es, wie gedacht, als ein Schürztuch offen; das Hembde
aber, ja der Leib darunter, wenn es, wie auch gemeinlich, zart,
zu sehen, absonderlich wenn der Wind die Fota von einander
wehet. Diesse Positur kan ein junger Mensch unmöglich ohne
Regung des Geblüthes anschauen, da sie (die Weibspersonen)
noch über diess ein freches, aber auch meistens darbey schönes
Gesichte praesentieren.

Auff denen Füßen tragen sie keine Strümpffe, sondern nur
gelbe Sileffeln mit hohen spitzigen eisernen Absätzen, biss-
weilen auch Saffian Strümpffe und solche Padtoffeln. Viele gehen
auch barfuss, in türkischen Pantoffeln, die ohne Ahsätze getragen
werden. Die Brüste sind unter dem blossen Hembde frey zu sehen,
und findet man bey ihnen keinen Oberrock, selten aber ein
Wams, nur biss über die Knie gemacht: dass hengen sie gantz
negligent, welcher es beliebt, bissweilen über die Achseln, und
haben oft im gantzen Hausse alle Weibspersonen nur ein solches,
und welche aussgethet, und es verlangt, die wirfft es um sich.
Die Adelichen tragen sich auch alle auff diesse Arth, darüber
aber einen langen Oberrock, oder Chamoloke³, biss an din Erde,

¹ Briu.

² Sub venia, „cu iertare“.

³ Camilafcă, *camelot*.

auff türkische Manier, fast gleich weit, und nicht nach dem Leibe gemacht. Alles Weibessvolck hat die Mode dass sie keiner Mannesperson qver über den Weg gehen, wenn er auch noch einen gantzen Büchssenschuss von ihr und darzu ein Betler were, sondern sie bleiben stehen biss er vorbey ist, vorgebend dass sie dem Mannesvolcke alle Ehrerbietung, Reve- und Praeference zu geben schuldig weren. Die Geringen lauffen wohl in Winter barfuss über den Schnee, wie wohl sie auch nicht viel, wenn es kalt ist, ausgehen. Reine in der Wäsche, ob sie gleich nicht viel haben, halten sie sich auch, und, wenn sie auch nur ein Hembde hatte, wird sie es in geheim waschen und trücken, damit sie nicht schwarz auffgezogen komme.

Statur und Ansehen.

Mannes und Weibess Volck sind meistens mittelmässiger Statur, und sehen in der Jugend alle sehr wohl auss; werden aber bald alt, denn die Männer schon in 30-ten Jahre die Bärthe wachsen lassen, und diesses verstelltet sie gleich. Unter denen jungen Purschen gibt es rechte schöne Kerls, doch ist das nicht zu wundern, denn in dem gantzen Lande das Frauenzimmer über alle Maassen schön ist, haben alle inss gesamt kohlschwartz Haar, solche Augen und Augenbraunen, und sehen darbey meist im Gesicht alss Milch und Bluth und die Augen darinnen alss ein Carfunkel auss. Ihre Hauth am gantzen Leibe ist weiss und zart und bey vielen findet man die schönsten Händen. Auff in Lande und bey den Bauren so gar findet man so vollkommene schöne Jungfrauen und Weiber alss mann nimmermehr bey unss in Teutschland siehet, wenn auch gantze Dörfer von adelichen Familien bewohnt weren, und sind nicht wenig Bauermädgens capabel, an Ansehen und Schönheit, von Haupte biss zum Füssen, die vornehmsten von Adel zu beschämen. Diesses haben sie nun so wohl von Geburth alss auch Müssiggang.

Arbeiten ungerne und wenig.

Das Mannes Volck arbeitet wenig, noch weniger aber das Weibs Volck, und kan mann fast in dem gantzen Lande nicht einen Tagelöhner, Faulläntzer ober genug bekommen. Das gantze Jahr durch nehet sich das Weibs Volck etliche Hembder und Tücher und sticken solche, und sonsten thun sie nichts alss etwas kochen und auffräumen, wollen auch lieber inss gesamt Hunger leiden alss arbeiten, und ist es schwer hier einen Dienstbothen zu bekommen, die Mädgens aber wollen fast gar nicht dienen, wenn sie auch noch so arm slnd.

Sie wohnen im Walt und frieren bissweilen in der Stube, weiß niemand Holtz hacken will. Das Wildpreth lauft um und in ihre

Häusser hinein, dasselbige aber fangen sie nicht. An fischreichen Wassern und Teichen sind ihre Häusser, fangen doch keine oder wenig Fische und, in summa, was bey unss Königen und Fürsten frey, das haben hier die Bauern gemein. Windhunde halten die Bauren: mit diessen gehen sie bissweilen, wenn es ihnen ankomt, auff's Feld, jagen damit Hasen und Reh nach ihrem Gefallen, und wer nicht faul, kan sich also recht wohl erfustigen. Wir haben zu Zeiten unter etlichen Officiers den Tag über 30 biss 40 Hasen gesetzt, und sind die Windhunde in diesem Lande die besten so ich noch jemals gesehen. Viele gehen alleine auff das Feld und bringen den Hasen nacher Hausse, andere fangen gantz alleine eine Rehe. Diesser vortrefflichen Lust aber bedienen sich die Inwohner gar wenig. Abgerichtete Falcken haben sie auch wenig oder gar keine, da doch die Türcken und Tartaren viel darauff halten.

• Durch Müssiggang kommen allerhand Laster.

Weilen nun bey ihrem Müssiggang das Brodt dennoch ohne grosse Müh ihnen in das Hauss komt, so kan auch darbey nichts erfolgen als lauter schändliche Laster. Zur Unzucht, Hurerey und dergleichen sind beyde Mannes und Weibes Volck sehr geneigt als irgend eine Nation, und ist wohl kein Laster zu endecken das nicht bey diesssem Volcke in Schwange gehe. Ehebruch ist auch eine gemeine Sache bey ihnen, und diesses komt meist alles von Sauffen her, denn, wenn sie nichts zu thun, auch gleich kein Geld haben, so gehen die Weiber in die Weinhäusser, lassen sich von denen Kerls tractieren und besauffen, denn kan man leicht erdencken was darauff folget. So wohl Weiber als Jungfrauen trinken inssgesamt gerne, und thun nichts liebers darbey als singen, tanzen und springen, etc. Sind überdiess über alle Masen hitziger Natur, wortzu der Wein und hitzig Getränke nicht wenig behülflich ist. Im 11 biss 12 Jahre lassen sich die Mädgens schon gebrauchen, doch halten sie sich noch ziemlich retirai darbey, die Weiber aber halten es eben nicht vor eine grosse Schande wenn sie einem Frembden etwas zu liebe thun, wo es nur der Mann nicht sehe, ob sie gleich wissen dass es sey (wie sie selbst sagen), *Mare peccat*, eine grosse Sünde. Ihre Geilheit ist nicht ausszusagen und in ihren Liebshändeln zu kommen, wie ein gewisser auss unsern Trouppen sie recht wohl abgemahlet in dem Liede: *cze dla noy cze dla voy cze dla Warnice, pone pischur pe spinare, kida pe lawice*. Sonsten singen sie auch überal allehand und gar gerne üppige Lieder, und stimmen immer mit dem Worte *Daynam*, *daynam*¹ an, welches auff allen Gassen und in allen Häusern gehöret wird, und soll daher gekommen seyn: Ein gewisser Woda

¹ Doina.

oder Hospodar hatte einen Hund, Dayna genant, diesser wurde verlohren, und, weil er ihn sehr lieb und werth gehalten, so liess er in dem gantzen Lande ein scharffes Geboth ausgehen, dass die Inwohner überal den Hund suchen und herbey bringen solten, anders er übel mit denen so Schult daran hätten verfahren wolte, wo er sich nicht wieder fände. Hierauff machte sich das gantze Land, jung und alt, auff, suchten in denen Feldern und Wältern, immer ruffend: Daynam, Daynam, und von diesser Stunde an ist in dem gantzen Lande das gemeine Ruffen und Stimmen Daynam, daynam. Eins von den grösten Lasteren so ich gehohret gehet hier im Schwange dass es junge Kerls gibt die sich von denen Türcken zur Sodomitterey gewustes Willen als Huren gebrauchen lassen.

Aufferziehung der Jugend.

Zu diesssem liederlichen und lasterhaftigen Leben gibt auch viel Gelegenheit die schlechte Tucht und Aufferziehung, denn die Eltern inss gemein ihre Kinder wenig unter der Furcht und Ruthe halten. So lange sie kleine und nur von etlichen Jahren sind, wollen sie die Eltern nicht schlagen, sagend sie seyen allzu jung und verstunden es nichts und mann thate also Sünde wer sie züchtige. Wachsen sie hernach grösser, so fürchten sich die Eltern selbst vor sie, und klagen, sie waren ihnen so stark und gewachsen, darum könten sie selbige nicht bezwingen oder straffen. Von denen Schulen, wissen sie in dem gantzen Lande, ausser in Jassy, Roman und Pothyszany ¹ nichts, sondern die Jugend wuchset alls das wilte Vieh auff und findet dadurch zu aller Gottflossig- und Uppigkeit Anlass genug, wie sie denn auch selbst unter einander hernach alls wilde Leuthe leben, weder Freundschaft noch Verwandschaft besuchen, achten, ehren, helffen, noch estimieren. So gar die Eltern, wenn sie Geld von Nöthen haben, und sich sonst nicht retten können, so nehmen sie ihre Kinder, versetzen solche gegen ein Stück Geld von 10, 20 oder 30 Reichsthaler an die Türcken oder Tartaren, und diese müssen so lange in der Slavery bleiben biss sie solche wieder loss kauffen können; wo nicht, oder wenn der Termin verfalt, müssen sie ewige Slaven bleiben oder Mahometaner werden.

Kindtauffen und Hochzeiten.

Weil sie doch getauffet werden, so bitten sie auch zu Gevattern; wie aber alle ihre Freundschaft nicht länge dauret, also vergessen sie auch die Gevatterschaft gar bald. Wenn sie Hochzeit halten, so komt am meisten ausser denen Bluthverwandten nur junges Volck bloss dess Tantztes halber dahin. Auff dem Lande, wenn

¹ Botoşani.

der Breutigam mit seiner Brauth zur Kirche gehet, so folget ihm auch die gantze Hochzeit-Svite, mit der Music, welche von einem, 2 oder nach Vermögen mehr Ziegeunern mit einer Stock von 3 Saiten und einem schlechten Hackebreth bestehet, denn andere Musicanten sind im gantzen Lande nicht: diese aber spielen, singen und tantzen zu gleich auch mit, und denn tantzen die Gäste vor der Kirche, so lange der Pop die Trauung gibt. Vor dem Altar breitet er einen Teppich auff, worauff Brauth und Breutigam, nebst noch einem Mann und Frau, die da Zeugen seyn sollen, treden, die Brauth al er ist allezeit über das gantze Gesichte mit etlichen zarten Tüchern bedeckt. Hernach nimt der Pop eine seidene Schnure, bindet diese viere in der Mitte zusammen, und leget Brauth und Breutigam einen Crantz, die aber schon verheirathet gewesen, einen von Stroh auff, und denn fänget er seine Ceremonien mit Lessung dess Evangelii von der Hochzeit zu Cana in russischer Sprache an; fraget auch darbey den Breutigam ob er diese seine Brauth haben, behalten, ehren und ernehren wolle, welches erste auch von ihr gefraget, womit ja muss beantwortet werden. Alss wir gegen den Schwartzen Meer in Kopanka stunden, war auch eine Hochzeit: wie nun bey ihnen alle Ceremonien in russischer Sprache geschehen, wie bey denen Catholiquen auff Lateinisch, also muste hier der Pop solches auch in selbiger Sprache verrichten, welche er doch selbst nicht verstund. Ein Cosacke, darbey stehend, der etwas mehr auch vielleicht als diesser gelernet, und auch dessen Muttersprache war, verwieste den Pop dass er nicht alles recht gemachet. Diesser vortreffliche Gelehrte erzürnte sich und antwortete ihm: „Ich mache es so guth wie ich es kan und verstehe; wo du es besser weist auch ein Swienczenik bist, so komm her an meine Stelle und, verrichte das Amt“. Worauff diesser zufrieden seyn muste. Was unter das türkische und tartarische Gebiethe gehoret und dennoch Christen seyn, die haben die Freyheit dass, wenn eins von zweyen Eheleuthen verlangt geschieden zu werden, sie nur 3 Reichsthaler dem Woywoden, tartarischen Amtman, und den Pfaffen etliche Groschen geben, als denn können sie geschieden werden, und auch gleich wieder einen andern, und also zehn nach einander heurathen; in der Moldau aber halt es etwas härter. Auch wollen sonderlich hier die Weibspersonen keinen heurathen der etwa gebrechlich oder ein verstümpeltes Glied hat: wenn es auch nur ein Finger von der Hand were, so haben sie gleich einen Abscheu davor; doch findet mann auch hier sehr selten einen buckelichen, grumbeinichten, Missgeburth oder sonsten von Natur verstümpelten Menschen, derer doch in andern Landern nicht wenig gesehen werden. Nach geschעהner Trauung und noch in der Kirche so küssen sich Brauth und Breutigam mit ihren Zeugen, gehen hernach um den Altar herum und küssen die Bilder, und wehrender actu, wie gemelt, tantzen die Gäste vor der Kirche,

und nach geschehenen Dingen tanzen alle Hochzeit- Gäste nebst der Brauth von ihrer nach dess Breutigams Wohnung, und diess alles in einer Linie angefasst: voraus als Führer gehet meistens ein alter Mann mit einem grossen Marchals Stabe, mit gestickten Tüchern gezieret, nach ihm folget die Brauth und nach dem Rang alle übrige Hochzeit- Gäste, meistens junge Leuthe, immer eins das andere an der Hand haltend, und, wenn es auch eine Viertel Meile were, so tanzen sie doch gantz gemählig und, wie gedacht, alle in einer Linie, welche Manier in unserm, auch in keinem andern Lande bekant. Auch pflegen sie hernach und in andern Lustigkeiten einen runden Reigen zu machen, und, so viel ihrer sind, die halten sich alle an einander; die Zigeuner stehen in der Mitte im Kreiss, spielen und singen zugleich allerhand üppige Lieder, und tanzen auch bissweilen mit nach ihrer Arth, dass die Erde darnach schüttert, und, so ich darzu und es lange ausszustehen gezwungen würde, so wolte ich lieber eine andere saure Arbeit thun, als lange mit ihnen tanzen. Sie aber können diesses wohl continuirend etliche Stunden oder einen halben Tag ausschalten, ohne dass sie sich einer Müdigkeit beschweren solten. Auff den andern Morgen, wenn der Breutigam eine Jungfer geheurathet, geben die Freunde und Gäste wohl Achtung ob er auch content und seine Brauth nach Vergnügen und rein befunden habe, und muss als denn das Brauthembde ziemlich herhalten, oder mit grössten Freude der Schwiegermutter und denen Anwesenden gewiesen werden. Doch ist diesses zu unsern Zeit ziemlich auss Stecken gerathen, da sie vorhero alles mit den Russen gleich gehalten. Doch gibt es hier so kluge alte Weiber, die einem unerfahren wohl die Jungfrauschafft eines Mädgens drey biss viermal verkauffen und darmit betriegen können.

Vordeme, wie gemeldet, wurde es als wie nach diesser Stunde in Russland gehalten. Wenn der Breutigam seine Jungfer Brauth nicht reine, sondern schon defloriert befindet, so braucht er in Beysein aller Gaste und Freunde den folgenden Morgen diesse Ceremonien um denen Eltern der Brauth solches nebst denen andern zu verstehen zu geben und sie damit in Schande zu bringen. Er nimmet einen irdenen Topff, bohret in den Boden ein Loch, füllet ihn mit Geträncke, und halt das gemachte Loch mit dem Finger zu, und bringets also seinem neuen Schwieger- vater. So bald er nun getrunken, und den Topff übergiebet, ziehet er zugleich den Finger ab, dass das Geträncke in Beyseyn aller Gäste ausslauffet, und diesses ist das unfehlbare Zeichen dass die Brauth schon nicht mehr müsse eine Jungfer gewesen seyn. Der Schwieger oder Braut Mutter aber wird auch so gleich zu ihrer Schmach vor allen Gästen ein Pferdte-Chommet an den Hals gehenget, welches eine kleine Zeit zu tragen sie nicht wegern darff, damit ihr gewiesen werde wie sie an der Tochter Unehre mit Ursache sey, und sie selbige solte besser in Zucht gehalten

haben, und darum gibt es unter denen ledigen wenig, unter denen verheuratheten aber desto mehr Huren und Ehebrecherinnen. Wenn auch das junge Paar zu Bett gehet, so folgen ihnen anfangs unterschiedliche alte Weiber nach, die allerhand unzüchtige Lieder singen, damit sie diesse neue Eheleuthe desto ehe zur Liebe und actum matrimonii möchten, alss denn gehen sie hinweg, andere bleiben auch wohl gar zu gegen, biss es zum ersten Mal geschehen, und denn nehmen sie das Brauthembde, wo es richtig, binden solches an eine Stange, alss eine Fahne, bringen es zu denen andern Gästen und schwencken es zu grossen Ehren der jungen Eheleuthen und beyderseits Eltern öffentlich herum. Andere legen das Hembde den andern Tag bey der Mahlzeit in eine bedeckte Schüssel auff den Tisch, zeugen es hernach denen anwesenden, und freuen sich iss gesamt darüber, wenn es also nach Wunsch abgelauffen.

Bey meiner Anwesenheit britschte eine Frau ihren neuen Schwiegersohn in der ersten Nacht mit einer Britsche, weil er, vielleicht auss allzu unzeitiger Jugend sich schämend, der Brauth vor der Mutter Augen die schuldige Gebühr nicht abstatten oder deflorieren wolte, welches aber der Mutter hefftig schmerzte, sagend: Du furchtsamer Bengel, wilstu mich und meine Tochter vor allen Leuthen in Schande bringen, da ich doch gewiss dass sie noch eine reine Jungfrau ist! Und muste also diesser arme Tropff das Werck durch Brügelss hernach antreden, welches mancher ungebethen gerne thun möchte.

Bey denen Edelleuthen und Vornehmen ist auch wenig Differenc in diessern Stücke, nur dass sie ihre Weiber und Töchter viel eingezogner und fast auff türckisch eingeschlossen halten. Es gibt ihrer auch viele aber auff der türckischen Gräntze und Bothen die ihre Tochter an die Türcken verheurathen, wenn sie nur ein Stücke Geld davon bekommen. Auch kan ein Frembder, der sich in Türckey eine Zeitlang auffhalten will, auff ein, auch mehr Jahr eine Frau heurathen und sie hernach ohne Furcht und nach Gefallen wieder ver- oder einem andern überlassen, wenn er nur ihr oder ihren Eltern das veraccordirte Geld richtig bezahlt. Die Kinder so er mit ihr zeuget muss sie behalten, und wird nebst diesen nach dess Vaters Nahmen genenet. Zum Exempel, ein Abgesander auss der Christenheit kommt dahin, hält sich da eine Zeitlang auff, will indess mit einem Weibe leben; so suchet er sich bey denen Griechen oder andern Christen eine ledige Weibsperson auss, spricht mit ihr und ihren Eltern, accordieret dass er ein Jahr mit ihr leben wolle und davor möchte er ungefer etliche 20 Reichsthaler geben. Hierauff gehet er zu türckischen Hadi¹, Richter, gibt sich an, und lässt sich annotieren mit ihr, alss denn begeben sie sich beyde zu dem griegischen Pop, der ihnen den

¹ Cadu.

Segen darzu giebet, worauff sie mit einander alls würckliche Eheleuthe leben können und dürffen, und bleiben sie auch hernach, wie gedacht, so lange alls es dem Manne beliebt, bey sammen, und, wenn er will, kan er sie wiederum mit obigen Conditionen gehen lassen.

Hurerey und Ehebruch wird schlecht gestrafft.

Hurerey und öffentlicher Ehebruch wird zwar bey ihnen auch, aber nicht mit dem Leben gestrafft. Wenn eine ledige Weibsperson ein Hurkind bekommt, so muss sie in Jassy 12, auff dem Lande aber die Helfte oder noch weniger Reichsthaler geben. Wie sie nun diesses bald bezahlen kan, hat sie weiter keine Straffe zu befürchten, wenn sie auch zehen nach einander bekommen, und nur allezeit diess Geld bezahlen möchte. Die Eheweiber, so in Ehebruch ertappet werden, bleiben nach dess Mannes Belieben von ihne durch den Wladik geschieden, weiter aber wenig gestrafft alls nur um Geld. Auch werden wohl die Mädgens so sich hierzu gebrauchen lassen und öffentlich ertappet werden, eingesetzt, aber nach gegebener Lösung wieder frey gelassen; die es aber so bund machen und wie die Obersten nicht bezahlen können, die setzet mann nackend rücklings auff einen Ochssen, führet sie durch die gantze Stadt und Gassen durch, den Schwantz muss sie von Ochssen in der Hand halten, und wird auch biss weilen darbey mit Ruthen vom Zigeuner gestrichen und hernach verwiesen. Den Scharfrichter und Büttel haben sie nicht, sondern diess Amt verrichtet ein Zigeuner, welcher nur zu erst darzu komt. Auch gebrauchen die Türcken gegen ihre Weiber diesse Straffe: behengen sie auch wohl noch darzu mit Schaffgedarme um den Leib herum; doch bey denen Wallachen kan man alles Uprecht mit Geld recht und das Grimme gleich machen. Der Agga in Jassy ist der Oberste über alle Huren, deme sie ziemlich contribuiren, er aber nach seinem Gefallen mit ihnen verfähret wie er will.

Die Landess Müntze.

Kein Geld wird in diessem Lande gepräget, sondern sie haben lauter Ferdinandus Gulden, venetianische Thaler und pohlische Sigismundus Tümpffe und hungarische Polturaken. Ein Thaler ist bey ihnen so viel alls 33 Keysser Groschen, ein Floren 22 Sloti genant. Reichsthaler Lew, genant Ort, ist der Tymff so viel alls $7\frac{1}{2}$ Keysser Groschen. Constante: 2 teutsche Groschen. Polturak $\frac{1}{2}$ Keysser Groschen. Pan. (*sic.*) gehn 4. Schillutis⁴ aber 8 auff einen Keysser Groschen. Ducaten sind auch ausslandische, und gelden

⁴ Şilingi, şalâi ?

4 keysserliche Florinen 5 bohm., bald auch mehr, bald etwas weniger. Das türckische Geld haben sie vordeme hier nicht genommen, aber anjetzo, nachdeme Choczim fortificieret, muss es auch gelten.

Fangen die Slaven auff und führen sie zurücke.

Noch diese Schandthat begehen sie, dass sie die christliche Slaven so von denen Türcken und Tartaren zu echapieren und sich zu retten suchen, wieder aufffangen und ihren alten Herren gegen ein guth Trinckgeld zurücke zu führen. Und werden die arme Leuthe, wenn sie sich gleich in die Wüste-Felder begeben, so gar von den Vögeln und absonderlich Kibitzen verrathen. Denn, wenn sich einer schon in der Wüsteney in den grossen Grassen verbergen will und die nachfolgende und suchende Tartaren ihn nicht finden könnten, so haben sie doch ein sonderliches Zeichen von diessen Kibitzen, denn sie fliegen über den Menschen herum und schreien, und durch diessen unnützen Vogel werden viele Unglückseelige wiederum zurücke geführt.

Sind gegen frembde Leuthe unfreundlich
und unhöflich.

Ausser die Pohlen, so sie wenig, so estimieren sie frembde Nation gar nicht. Anfangs wolten sie unss nicht einmal in ihre Häusser aufnehmen, auff die letzt aber hatten wir sie gantz höflich gemacht, dass sie unss selbstern hernach zu sich bathen. Diesses aber verursachte unser-glänzendes Geld und dass wir sie inssgesamt frey hielten. Absonderlich blieb das vorhero wilde Frauenzimmer gegen unss gantz zahm und complisant, dass sie theilss so gar anfangen ihre etgne Nation zu hassen, sagend: May boni sint Szweci de kittle nostri Molduaini, ascheli sind tots Zigani sche tohari, „die Schweden sind bessere Leuthe als die unssrige Moldauer, denn diese sind nur alle Zigeuner und Diebe“; wie es denn auch hier ziemlich voll Zigeuner. Wenn sie einander grüssen oder sonsten begegnen, so ist ihre ordinaire Frage: „cze facze Diu-mita, Senatos es, „Was macht der Herr, ist er gesund“, alssdann fragen sie so wohl von Weib und Kind als Ochssen, Kälber und Rind, Pferdte, Hunde und Katze ob sie Senatos, auch wenn sie einander zu trincken, heist alles Senatos-Senatos.

Leichen Begängnisse oder Begräbnisse.

Wie sie nun in ihren gantzen Leben, Wandel und Christenthum verkehrt und abergläubisch handeln, so machen sie es auch bey denen Sterbenden, Todten und deren Begräbnissen nicht anders. Ihre Krancken waschen sie ehe sie noch sterben, und machen

darbey auch wenn sie gestorben ein solches erschreckliches Geschrey und Weinen, das nicht christlich ist, zu mal da es das zehende mal nicht von Hertzten, sondern nur auss Gewohnheit geschieht. Offt flennet per compaignie die gantze Haussgenossenschaft, jung und alt mit, obschon auff etliche Meilen kein Wasser oder Zehren zu sehen, wenn sie sich nur darbey in dem Kopffe reissen, die Mädgens die Hare auffgeflochtene niederlossen, die Mannspersonen unbedecket gehen und sonsten auss Hertzens Kräftten ihr Wayhlo, wayhlo⁴ ruffen. Sobald ein Mensch gestorben, auch indeme er stirbet, brennen sie rund um ihn herum Wachsslichter an, nachdeme es einer bezahlen kan. Auch geben sie frembden Weibern Geld, die die gantze Zeit über bey dem Körper biss in die Krufft hinein davor weinen müssen, und, so lange er auff Baare und Hausse stehet, hören diese Weiber nicht auff zu weinen, wenn jemand anders zugegen; so bald aber niemand bey ihnen, setzen sie sich dess in aller Ruhe nieder und lassen sich einen Trunk wohl smecken. So ferne und geschwinde nun sich wiederum Frembde blicken lassen, stehen sie auff zum Körper und stimmen ihr Wayhlo und weinen von neuen an, dass also mit allem Recht von ihnen kan gesagt werden: ut flerent oculos erudiere suos.

Die Poppi stehen auch (wo es anders einer guth bezahlen kan) wechselssweise und also Tag und Nacht, wenigstens 3 Tage durch, biss zum Begräbniss dem Körper zum Haupten, zum Füssen aber und darneben die Musicanten und Zigeuner, und spielen continuirlich einss auff, der Pop aber singt seine besondere Psalmen, biss sie hernach mit der gantzen Svite den Körper zur Erde bestatten. Bey denen Vornehmen wird alle Zeit ein Trauer-Pferdt mit voraus geführt.

Wenn sie den Körper einsencken, geben sie ihm Brodt und Wein oder Wasser, auch bissweilen etwas Geld mit in das Grab, damit er, ihrem Vorgeben nach, auff der langen Reise nach dem ewigen Leben nicht etwan unterweges Hungers sterben möchte, und damit er auch zu Nacht sehen könne, geben sie ihm ein Licht in der Hand haltend mit, bringen auch zu dem Ende des Nachts brennende Kohlen auff das Grab, woran er das Licht anbrennen soll, und, so man solche nicht auff allen, so findet man sie doch auff vielen neuen Gräbern, wobey sie nicht neidisch, sondern einer den andern auff der Reise, wo es nothig, sein Licht gar gerne anstecken läst, biss sie mit einander an Orth und Stille, und ihrer Meinung nach, in das ewige Leben kommen.

Ferner, zu der verstorbenen Seele Nahrung bey dem Begräbniss ein herrliches Mahl aussgerichtet, solte es auch die letzte Kuh kosten, auch die Armen darbey gespeisset, welches alles dem Verstorbenen zu Gute und Nahrung gedeyet. Vier Wochen darauff

⁴ Valeu, valeu.

und ein Jahr darnach thun sie solches wiederum, und denn soll auff das längste der Verstorbene schon in Himmel angelanget seyn. Mein Wirth in Furszany bath mich auch zu diesem Panqvett, sagend: Ach, mein Herr, esse Er doch auch alss ein Christ vor meines Sohnes Seele mit unss, damit er auff der grossen Reisse etwas zu zehren habe; — von welchen Aberglauben ich ihn unmüglich abzubringen vermochte.

Sie fragen auch die Todten worum sie gestorben, ob ihnen diesses oder jenes gefehlet, ob ihnen jemand zu wieder gelebet oder so viel Leides gethan, und können solches absonderlich und vor allen andern am besten und kläglichen die Weiber, wenn sie ihre verstorbene Männer noch auff der Baare, ja wohl schon gar im Grabe fragen und ruffen: Wayhlo, wayho, draguece, pinter cze tu amorit, noy habut tu cze de boy, cze de woy, etc., „Ach weh, mein aller liebster, warum bistu doch gestorben, hastu nicht Vieh und Lebenss Mittel, auch eine junge und schöne Frau gehabt, Ach sage mir doch worum bistu gestorben, — und was dergleichen Narredey sie mehr fragen; und diesses Affenspiel können sie eine lange Zeit treiben und darbey weinen, wenn und wie viel sie wollen.

Des Mannes Volckes Trauen ist dass sie ganzer sechs Wochen bey und nach dem Begräbniss mit unbedeckten Haupte gehen, wenn es noch so kalt were. Die Weiber gehen bissweilen mit schwartz gefärbten Tüchern. Zum Gedächtniss und Rettung dess Verstorbenen lassen sie durch ihre Poppi auch unterschiedlich Mal Gottesdienst halten, Psalmen singen, Lichte anstecken, wovor zie bezahlen müssen; schicken auch Essen in die Kirche vor den selbigen, Proskuri, gekochten Weitzen mit Honig, Rosinen, Nüssen, etc. Diesses theilet der Pop in der Kirche und auf dem Grabe denen umstehenden auss, theilss nimt er auch von diesem Opfer vor sich nacher Hause, welches sie inssgesamt vor die gestorbene Seele essen, und solches vor ein herrliches und christliches gutes Werck halten. Und hat also ihr gefärbtes Christenthum und gantzes Leben einen elenden Anfang, Wandel, wie auch Fortgang, und noch über diess ein gleichförmiges Ende.

Un nou manuscript al Letopisețelor Țerii Moldovei

Este vorba de copia Serdarului Eudoxiu Ciucă, făcută de pe manuscriptul Vornicului Alecu Beldiman, la anul 1825, Maiu 1-ii.

Manuscriptul este în două volume in folio: primul de 428 pagini, iar al doilea de 162 pagini. În primul volum sînt cuprinse letopisețele cronicarilor: Grigore Ureche, Miron Costin și Nicolae Cos-

tin. Al doilea cuprinde cronică lui Ion Neculce. Ambele manuscrise sînt scrise de aceeași mîină și sînt foarte frumos caligrafiate. De cel din urmă s'a servit M. Kogălniceanu, la editarea cronicei lui Neculce, — fapt ce este menționat de el, pe prima pagină a manuscrisului.

Interesant este că, la primul volum, Alecu Beldiman scrie o predoslovie, în care își arată credința în puterea educativă a istoriei și recunoaște lauda ce se cuvine celor cari au socotit vrednică îndeletnicire scrierea istoriei. Această predoslovie este prețioasă și prin aceea că ni dă indicații despre felul cum înțelege el să transcrie letopisețul. Aici el își arată dorința de a schimba stilul cel vechiu, dorință ce n'o duce la capăt, socotind aceasta ca o osteneală zădarnică, dar mai ales că letopisețul, astfel prelucrat, ar putea fi socotit asemeni „unei haine cîrpite“, iar lui „multă împiedecare la scris“. Din aceste afirmații am putea trage concluzia că manuscrisul lui ar da o copie fidelă a manuscriptului ce l-a avut supt ochi — de sigur manuscriptul părintelui său. Cercetările de mai apoi vor stabili întru cît Beldiman a fost credincios celor ce a afirmat în predoslovie sa. Din cît am putut constata până acum, deosebirile între acest manuscris și edițiile critice sînt destul de evidente: rămîne să se stabilească întru cît i se pot atribui lui Beldiman.

Pentru interesul ce-l presintă, cred, pentru cercetător, dăm mai jos această predoslovie, ales buchet de gânduri frumoase și înțelepte pe care Vornicul Alecu Beldiman le scria în al șazeci și cincilea an al vieții sale.

M. Sinziana .

P R E D O S L O V I E

După alte multe îndeletniciri ce am avut în viața mē, și sîrguință întru tălmăciri în limba moldoviniască de pe cē franțuzască, dorind cu cē mai mare răvnă a zăbovi și a îndulci pe iubiții patrioți întru cetire istoriilor iticești, care nu puțan folos aduc întru petrecire vieții și întru îndreptările năravurilor rāle pricinuite mai vārtos a viacului acestue întru care petrecem, am avut deosăbită rīvnă și dorință a lăsa urmașilor miei letopisățul țării, îndreptând în cît va fi prin putință stilul acel vechi ce să obicinuē a scrie, socotind de mare cuviință pentru orcare cetind istorii, căci nu puțan să luminază, nu puțană plăcere își aduce, în oricare adunare să

va afla, arătându-să deosăbit, întru cei mai mulți, cinstit și lăudat de către cei adăpați cu știință și învățătură.

Indeletnicire istoriografilor care după vremi au scris prin încredințate temeieri, cu schimbate și adevărate dovezi, iaste vrednică de toată lauda, cinste și pomenire, căci fără această vrednică de toată lauda indeletnicire urmașii noștri ar fi rămas întru orbire și adânciți întru toată neștiința și faptele bărbaților celor mari care cu strălucitele lor lucrări și vitejie au făcut cinste viacurilor întru care au petrecut toate ar fi rămas îngropate întru o vecinică neștiință, fără a străluci pildele lor și a avè urmașii de unde să să lumineze și să să folosască, și a să socoti toți acei ce au lăsat pilde strălucite și vrednice în rîndul dobitoacelor celor ce după vreme au perit.

Sălit de răvna cè învăpăiată dintru mine, spre prescriere unui letopisăț, am adunat multe, am cetit cu luare a înainte întru toată, dar în cele mai multe am aflat basne, și cu mare nepotrivire unul de altul. Acel ce mi-au părut cu mai mult temei și scumpătate au fost al lui Neculai Costin Vel Logofăt, și pe acesta am hotărît a prescrie. Predoslovie sa nu mi-au fost neplăcută, căci scrie cu îndestulă istețame, dar mi s'au părut supărătoare pentru cetitori, și am vrut a-l apăra de ostiniala aciasta, prescriind numai aceia ce la sfârșit am aflat a fi mai de trebuință. A îndrepta stilul cel vechiu am socotit o ostinială zădarnică, căci s'ar fi socotit ca o haină cărpită, și mie multă împedecare la prescis, afară numai de locurile acele unde va fi neapărată trebuință.

Primește, iubitul meu fii Vasălie, aciastă jertfă care o fac pentru tine cu toată slăbiciune vrăstii întru care mă aflu, purtând în spî-nare mē sarcina de 65 de ani a vieții. Indeletnicește-te întru cetire, ca să te luminezi, să aibi știință de patrie ta și începuturile ei, de ocîrmuitorii ci-au ocîrmit-o, de patrioții ci au strălucit întru credința patriei, întru răvnă a-i sluji și întru lucrările și vredniciile lor, lăsând după ei numile cel nemuritori. Ia pildă dela ei, vrând a te arăta vrednic patriot și a face cinste niamului tău, căci aciasta îmi pare că voi săruta-o și în mormîntul meu.

1825, Mai 1.

Alexandru Beldiman Vornic.

DĂRI DE SAMĂ

N. P. Smochină, *Din trecutul românesc al Transnistrianei* (extras din „Cercetări istorice“, V¹, 1929), Iași 1930.

Se dă în acest studiu, plin de lucruri nouă, întâiu biografia Hatmanului Dănilă Apostol (n. 1658). Era mamă-sa o Catargiu? Mă indoiesc. Lângă tatăl său Pavel, supt Bogdan Hmilnițchi, căpitanii Toader Lobodă, Martin Pușcariu și Burlă. Un Radu, fiul lui Grigore Dumitrașco, trece în Ucraina, la 1665, cu 500 de ostași moldoveni; pentru el și familia lui, p. 7, nota 1. Un Ioan Șerpilă la 1696 (p. 9). Și un Constantin Velichi (p. 13). Lauda lui Dănilă, de Mazepa, la pagina 15. Un fiu al lui iea pe Ana Herăscu, fiica lui Udrea Herăscu Cămărașul (p. 16). A cunoscut pe Dimitrie Cantemir, p. 21, Și un altul iea o Romîncă (p. 16). Un Ignat Gologan, polcovnic, p. 19. Cf. pp. 37, 41. Fiul lui Dănilă, Petru, știa polonește, latinește, franțuzește, itajenește și nemțește și era inițiat în științi (p. 28). A scris o „Simfonie asupra psaltirii“ și, în limbile rusească și francesă, Memorii (*ibid.*). Despre Romîni în oastea lui Carol al XII-lea, p. 32 și urm. Un Timotei Zgură, pp. 35, 44. V. și p. 36. Foarte interesant actul prin care Toader Carp, ginerele lui Gheorghiiță Spătarul, arată cum acesta a împrumutat, cu garanția caselor ce le avea în Iași, 500 de lei de la oaspetele său pe vremea prezenței regelui Suediei la Bender, de la polcovnicul Priluțchi, care trece apoi la Turci, cum familia s'a așezat în case, Gheorghiiță fiind în Rusia cu Cantemir, cum fiul lui Priluțchi a lăsat, pentru a fi îngropat la Mitropolie casa, Mitropolitului, iar Mitropolitul Ghedeon o dădu, la botez, fiului lui Lupu Gheuca (p. 38, nota 2). Însuși actul lui Gheorghiiță, pp. 46-7. Actul de la Ucrainian, pp. 47-8. Tot așa actul, publicat de Costomarov (v. pp. 40-1) prin care, din Nimirov, la 20 Novembre 1681, Duca-Vodă întărește unui Ucrainian Corsunul, pentru colonizare. Ucrainianul și un altul sînt întăriți ca polcovnici în acele locuri de Iene Drăghinici, locțiitorul lui Vodă (p. 41). O scrisoare a lui Duca-Vodă către Hatmanul Samoilo-vici, Iași, 11 Ianuar 1683, pp. 42-3. Alți Romîni la Cazaci: Palade, Rîngaș, Abază, pp. 43-4. Un Barabaș Cutischii declară că „nu-i e frică nici de rege, nici de hatman; regele-i e Împăratul turcesc, Hatmanul Domnul moldovenesc“, p. 44. Un Luchian

Breazul, p. 44. La Azov luptă un Ghinea, Muntean, p. 45. Poate un Buhaiu, p. 45. Un polcovnic Virlian, pp. 45-6.

Miron Costin, Istoria în versuri polone despre Moldova și Țara-Românească (1684), ediție și traducere de P. P. Pănailescu, din „Memoriile Academiei Române”, București 1929.

Cartea reprezintă o ediție nouă, pe basă de manuscrise încă neîntrebuțate, și o traducere îngrijită, — deosebită de a lui Hasdeu — a poemei polone a lui Miron Costin. Manuscrisurile prezintă unele ori deosebiri esențiale, cea ce înseamnă două redacțiuni deosebite. Într'un loc cronicarul vorbește de documente de la Bogdan întemeietorul, care i s'au arătat în Maramurăș (p. 5). Se arată izvoarele: Toppeltin și o carte greacă despre cele patru monarhii, descoperită de d. D. Russo (v. p. 12, nota 5). Letopiseșul lui Istrate, pe care, cum se arată, Miron îl crede ca mai vechiu decît Ureche, să nu fie traducerea lui Herodot de acesta? Pentru un Moldovean de atunci, avînd numai cunoștințele lui Miron Costin, și o astfel de traducere e tot un „letopiseș”. Nu cred că a avut și cronici muntene necunoscute (*ele nu se poate să fi existat*); v. p. 14. Se compară această scriere cu celelalte două avînd același subiect. Traducerea e un model de claritate și eleganță. Interesantă lauda, netradusă de Hasdeu, a Nistrului curgînd între stînci săpate de natură. Toată partea care descrie rîurile moldovene e de toată frumuseța. E ceva virgilian în poezia vînătorii și a moșneagului Iașco. Acel „Bineț oame” pare luat dintr'un mai vechiu izvor, nu fabricat arhaic de Miron însuși. Dragoș e pentru dînsul fiul lui Bogdan și eroul național. Cîmpii lui Dragoș sînt aduși ca mărturie de trecerea vînătorului domnesc. Se observă răpegiunea fără păreche cu care s'a întins Moldova (p. 108). Legenda cu Negrul i-a fost supusă *oral* lui Miron (*ibid.*). O aflăm în descrierea Țerli-Românești care e poate a lui Constantin Cantacuzino Stolnicul (am dat-o în *Studii și documente*, III). Foarte bogată și precisă tablă de numeși lucruri.

Dr. Const. Pavel, *Miron Pompiliu, 1847-1897. — Viața și opera lui*, Beiuș 1930.

Profesorul dîn Beiuș, autorul unei bune istorii a orașului său, a făcut bine presintînd tinerelor generații încredințate creșterii sale o viață ca a lui Miron Pompiliu, bunul prieten al lui E-

minescu și unul din scriitorii cei mai bine înzestrați, de și cei mai puțin cunoscuți, din vremea „Convorbirilor Literare“.

De la început, o justă răspingere a teoriei că Eminescu n'are legătură cu acel mediu literar în care s'a dezvoltat (am dovedit contrariul pentru Bucovineanul Bumbac). O biografie bogată și cu totul nouă. Numele de Miron e adaus dincoace, în locul celui vechiu de Moise. Studii la Băița, locul de naștere, apoi la Beiuș și Orade, iar la capăt și la Budapesta (istoria societății literare de la Orade). Aici și începe a scrie. Eminescu-l va fi îndemnat să vie la Iași, în 1868. Aici apar la 1870 „Baladele populare romine“ ale lui, care, pentru „Ce te legeni, codrule?“, au influențat și pe Eminescu.

Alte bucăți urmează, și în „Convorbiri“. Se vede (p. 40) că în atât de cunoscutul cîntec popular nu e vorba de „Armele lincului“, ci ale lovului, erou de baladă sirbească. Pompiliu izbutește a fi și un bun traducător al liricei germane. Limba e tot așa de clară și tot așa de bogată în rime inedite ca și a lui Eminescu. Bucata „Cocostîrcul rob“ din Arány e de toată frumuseța (pp. 42-4).

În bucățile originale e și ceva din sentimentalismul lui Bolintineanu (v. „Casa din vale“, p. 81). Totuși adesea versul e sprinten și sigur :

De-atîtea ori, de-atîtea ori
Eu am putut vedea curat
Că tu ai ochi înșelători,
Că tu ai suflet vinovat.

Nu știam că imnul, destul de cunoscut în Moldova, „Iată ziua triumfală“ e al lui Pompiliu, cu musica de Humpel.

Un alt capitol privește cărțile de școală ale profesorului. „Antologia“ e în adevăr remarcabilă. Pompiliu e însă și un meșter alcătuitor de basme: cu dreptate ale lui pot sta lîngă ale lui Creangă (d. Pavel dă și o încercare despre basm). Povestea Ilenei Cosinzenei din 1872 se și reproduce (ce frumos refrenul: „Din costiță floarea-i cîntă, nouă împărății ascultă“, ca și Codreana Sînziana. „Scrisorile de la țară“ merită pentru onestul lor realism însuflețit de poezie a fi reeditate din „Familia“ de la 1886, unde sînt pierdute.

* * *

Graham Stuart, *La politique étrangère des États Unis et l'Amérique latine*, Bulletin de la Fondation Carnegie, 1930.

Foarte bună colecție de conferinți. Prima arată încercările de

Uniune pan-americană, basate pe vechile idei ale lui Bolívar, conferințele care încep la 1889, întemeierea Institutului panamerican de informație reciprocă la Washington (cum încearcă azi, pentru „Balcani“, Grecia). În ultima conferință s'a arătat neîncrederea Americii latine față de scopurile ultime ale Statelor Unite; în toate, valoarea Statelor latine. Acuma Americanii de Nord iau parte la cursurile libere din Mexico și un ziar din Buenos Aires are o ediție de New-York. A doua conferință explică doctrina lui Monroe prin nevoia de a se opune influenței Sfintei Alianțe și mai ales a Rusiei în ambele Americi. În a treia e vorba de relațiile cu Mexico, în a patra de acelea cu Canalul de Panama (planuri încă din vremea lui Cortez și a lui Carol Quintul, p. 97; ideile lui Alexandru de Humboldt, p. 98; proiectul regelui Guilelm al Olandei, p. 99; al viitorului Napoleon al III-lea, pp. 100-1). În a cincea relațiile cu Nicaragua.

A. Tibal, *Le problème des minorités*; E. de Martonne, *La répartition et le rôle des minorités nationales en Roumanie*; Bouglé, *Le principe des nationalités et les minorités nationales*, publications Carnegie, 1930.

D. Tibal cunoaște toate doctrinele privitoare la națiune, la dreptul ei și dă o presintare luminoasă a lor. Foarte interesantă paralela cu minoritățile religioase care au sffrșit prin a-și căpăta statutul. De mare preț considerațiile antropo-geografice ale d-lui de Martonne (România carpatică, spre Vest; România de șes; Elisabethstadt nu e săsesc și nici vechiu, p. 77). Observații luminoase la d. Bouglé („La vie de la nation, c'est un plébiscite de tous les jours“; p. 95). Dar aici vechea deosebire francesă între rasă, antropologică, și națiune, politică, fără această naționalitate, pe cînd naționalitatea opusă națiunii, după mine, e situația în care Statul pune în chip material o parte dintr'o comunitate ideală perfect unitară; minoritatea ar fi altceva: ce nu poate avea Stat.

Andrei Veress, *Pictorul Barabás și Românii* (din „Memoriile Academiei Române“), București 1930.

Un pictor secuiu, Nicolae Barabás (n. 1810), a străbătut Țara-Românească la 1831, zugrăvind la București pe Vodă Alexandru Ghica, pe Ioan și Constantin Suțu, pe Iancu Văcărescu, pe conții Rosetti, pe Constantin Bălăceanu, pe mulți alți boieri,

pe Chiselev și dând lui Ellad o ilustrație simbolică pentru „Mihaida”. A lăsat știri foarte interesante, pe care d. Veress le publică (legături cu familia Raimondi; la pp. 32-3 greșeli: trebuie Hagi Ion; nu există pictorul Gravedon), și splendide desemnuri, care se reproduc ca anexă.

Alexandru Vitencu, *Documente moldovenești din Bucovina (colecția Ioan Boloșescul din Comarești)* (din „Anuarul LIV al „Liceului Real Ortodox” din Cernăuți”), Cernăuți 1929.

Cele nouăzeci și patru de documente prezentate în această publicație încep la 1667, dar cele mai multe aparțin secolului al XVIII-lea (de ce acel de la Bogdan Orbul e pus — no. III — la data traducerii?). La 1767 un Procopie dascălul (no. XIV). Un ordin de la 1797 pentru ca „să scoată pușcași și călări cu arme” (no. XXXI; v. și n-le următoare). E vorba de „niște rătăciți tâlhari leșești” (de fapt fugari ai revoluției; v. no XXXIV). Nu se află „vr'o urmă de acei blăstămaț tâlhari de Leș” (no. XXXV). Orânduiala „pușcașilor și călărilor” urmează (no. XXXVI). V. și prefața mea la vol. I din *Documentele Callimachi*. Din Coce se face Cocinschi (no. CIII). În toate se vede ce perfect se păstra supt formele austriece vechea viață moldovenească a Bucovinei.

Vasile Christescu, *Viața economică a Daciei Romane (contribuții la o reconstituire istorică)*, Pitești 1929.

Autorul, fost elev al lui V. Pârvan, face bine că publică această întinsă teză de doctorat. Se prezintă, în capitole bine încheiate, pe rând minele (cu felul de exploatare; mai mult după Teglás Gábor), carierele de piatră, salinele, agricultura, foarte pe scurt, olăria (descrierea pușinelor obiecte găsite), cărămidăria (tot așa), lucrul metalelor (și negustori sirieni; p. 83). Comerțul e înfățișat cu îngrijire, dar mai mult drumurile, unde era și nou de spus: un tablou de ansamblu era de dorit. Ceva mai multă istorie pe lângă atîta repertoriu arheologic.

P. P. Panaitescu, *Călători poloni în țerile române („Studii și cercetări” ale Academiei Române, XVII)*, București 1930.

Prețioasa lucrare cuprinde un șir de călători poloni necunoscuți în țerile noastre. Avem întâiu pe Erasm Otwinowski, în

1557: mențiunea soției lui Moțoc, ca și a lui Veveriță; primire de Alexandru Lăpușeanu. Ștefan Rareș a fost ucis la Țuțora (aceasta e „Thetra“, nu „Tabăra“; p. 7. Ureche zice: „s'au rădicat la pod la Țuțora și au tăiat ațele cortului asupra lui Ștefan-Vodă și acolo, cu multe rane pătrunzându-l, l-au omorât“). „Tangribred“ e „Tangriberdi“, „Alczapi“ trebuie să fie Azapii. Mențiunea negustorilor armeni. „Fratele Domnului, vameșul“, pare neadmisibil (p. 8). Nu cred că o localitate de atunci se putea chema „Poșta“ (*ibid.*).

Al doilea călător e Lavrin (Laurențiu) Piasoczynski, în 1601-1603: numai un resumat. A se ceti Husein, Vidov; „Berajani“ nu există. „Fiul lui Alexandru“ nu poate fi al tânărului Alexandru-cel-Rău, ci al bătrînului Lăpușeanu. Waradin e Oradea. Vameșul „Iusth“ e imposibil; p. 12. Gheorghe din Lozian e Lozonschi. Emanuil Paleologul trebuie să fie Chiriță Paleologul.

Al treilea e Samuil Twardowski, 1622 (forma latină era cunoscută): pe larg primirea de Ștefan Tomșa; stil al Renașterii. Casa domnească, ospățul. Icoana lui Radu Mihnea între chiu-rasieri și lăncieri, dus în leagăn din cauza podagrei, și a fiului; copiii de casă în haină cu fir. Mențiunea Afumașilor ca moșie a lui Mihai Viteazul. Multe riuri neidentificabile.

Gheorghe Krasinski, al patrulea, e din 1636. Descrierea Hotinului și a pîrcălabului Buhuș. Identitatea Rădăușilor cu Călă-lărașii. „Strășinenii“ e imposibil; poate Străjeri. Movila lui Stroici, unde a fost tăiat acesta: ar fi de căutat, lângă Cîrniceni. Steagurile: unul albastru cu cruce roșie, altul alb cu o margene roșie. Boierul Catargiu. Curtea din Iași refăcută de Vasile-Vodă; bisericile: Galata; p. 26. Casele domnești de la Vaslui pe jumătate întregi, frumoasa baie; biserica zugrăvită și pe din afară. Nunta lui Alexandru Coconul. La Buzău două mănăstiri, o biserică, o a doua, frumoasă, în ruine. Preda Brîncoveanu. Oastea lui Matei-Vodă. Movila pare a fi, nu la Dudești, unde nu nu e nimic, ci la Slobozia, și Domnul e Leon-Vodă (p. 30). „Sf. Mihai“ e Mihai-Vodă. Mănăstirea din insulă, frumos zugrăvită, e Radu-Vodă (ar fi și *mormîntul Doamnei*). Matei promite ajutor în bani (100.000 de „bani roșii“) Polonilor, dacă trec Nistrul, și „barba sură a lui“ va da hrana; neavînd copii, e gata a da toată averea lui pentru creștinătate. „Ferezie“ e feregeă. Să fie „cîntăreți din caval“? Vezi mai jos „flaute“. La

Rusluc casele lui Radu Mihnea. La Sillstra unul din frații păgîni ai acestuia, Mustafă, „om în vristă, gras și înalt“ (nu fusese niciodată creștin), tulburat de „mastoc“ (mastic?), p. 33.

În al cincilea rînd e talmaciul Romaszkievicz din 1639-40: lupta lui Vasile cu Matei; fratele din Polonia al lui Ieremia Movîla.

În al șaselea, la 1640, Wojciech Mastkowski. „Șavan“ (p. 37) e Șătrar. Pădurea din Cornul-lui-Sas și movila, profanată, a morților (și aici). Și aici ruinele de la Vaslui și movila nunții lui Alexandru Coconul. Fratele lui Costin Hatmanul. Și biserica lui Radu-Vodă. „Bujardun“ (p. 44) e bulurudiu. Plîngerile boleurului Sturza pentru bir (100 de bani roșii lunar, 800 de bani roșii satul). O scrisoare despre lucrurile turcești a lui Vasile-Vodă. Sărăcia lașului, biserica catolică. Ceartă pentru etichetă cu Domnul. Descrierea Trei Ierarhilor, cu ceasornicul clopotniței; alaiul domnesc la ieșirea la cîmp, în sunet de clopote. Movila nunții. Primiri la Munteni. Un „pehiivan“ la Galați.

Al șaselea călător e Stanislav Oswiecim, 1643: alaiu de primire în Iași. Admirație pentru luxul domnesc.

Al șaptelea Nicolae Bieganowski, 1654 (resumat scurt).

Al optulea Ieronim Radziejowski, 1667. Ceremonial.

Al noulea Gniński (formă polonă mai largă decît cea francesă). Mențiunea lui Ursachi Vistierul. Cornul-lui-Sas (socotit sășesc). Palatul din Iași (pp. 73-4, 76-7). „Astamatis“ e Stamate. Descrierea Iașului. Știri istorice de la Miron Costin (p. 78).

Al zecelea Rafael Leszczynski, 1706: Ceremonii. Descrierea Sucevei, cu palatul pustiu (pp. 97, 99). Dimitrie Cantemir și discursul lui, fratele, Antioh, fiind Domn; discută despre amicitie cu solul (p. 103; v. și pp. 104, 105). Lîngă el Cacavela, *ibid.* Turculeț, p. 111. Și Antioh vorbește de Alexandru-cel-Mare și Cesar, p. 116.

Al unsprezecelea, Stanislav Chometowski. Ceremonii: Nicolae Mavrocordat ține discursul, p. 136. Turcul care i cere grosolan un cal mai bun, p. 138.

*

Georges Clemenceau, *Grandeurs et misères d'une victoire*, Paris 1930.

Capitole de polemică, slab legate între ele, pline de abateri și de excursuri. Discuție aprinsă cu Foch, care, de fapt, cum

i se impută, înțelege să nu fie „subalternul” ministrului de Războiu și să se amestece în acțiuni diplomatice, care de sigur că nu-l priviau. Neconținut discuția cu d. Poincaré, cel „care n'a făcut nimic”. Plîngere contra d-lui Lloyd George, contra generalului Pershing, cel care „nu voiă să meargă”, contra Americii, care ajunge la cererea datoriilor. Dar cîteva caracterisări de oameni, în care e mult spirit, și nu odată și adevăr, și cîteva sentințe, meritate sau ba, care par traduse din Tacit.

N. I.

C R O N I C Ă

În *Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj*, III (Cluj 1929), d. Sabin Opreanu presintă noi cercetări despre Secui (*Tinutul Săcuilor, contribuțiuni de geografie umană și de etnografie*). Se întrebuițează toată bibliografia ungurească și, chiar „cîteva archive, mai cu samă comunale”. Pentru cercetarea la fața locului s'au întrebuițat șapte luni de călătorie. Se delimitează, scăzîndu-l, teritoriul secuiesc, așa cum îl presintă împărțirea administrativă ungurească. La pagina 47, nota 1, distincția între munții Giurgului și ai Gherghitului. Sînt „Scaunele” o împărțire mai tîrzie (p. 47)? Nu cred. Scrisoarea lui Aron-Vodă a fost publicată de mine (p. 48). „Ciupirea hotarului Moldovei” (v. „la cordonul vechiu”; distanța întrece une ori 15 kilometri) am dovedit-o în cîrticica mea despre Bucovina și se sprijină pe actele austriece de prin 1760 în *Doc. Callimachi*, II. *Interesant e că numele de „Kangar” (Ceangău) îl dădeau la început Secuiei cui nu făcea parte dintre dinșii; Ungurii o spun* (pp. 48-9). Tot așa observația că unii desnaționalizați cari sînt catolici au fost cotropiți înaintea Uniunii Romînilor cu Roma (p. 49). Benkő menționează, ni se spune, o anexare, în acești „Munți”, la 1786 (p. 49), douăzeci de ani după aceia pe care a scăpat-o din vedere autorul. Se constată *nu o venire a Romînilor din jos, peste Secui, ci o retragere a lor în sus din cauza Secuilor*. Nici părerea d-lui Opreanu că Secuiei au fost aduși pe la 1085, ca păzitori ai graniței, de dincolo de Dunăre, nu se poate menține, nici a canonicului Karacsónyi (v. p. 50): întăile documente sînt din vremea Cavalerilor Teutoni. Tot ce spune așa de precis răposatul cleric asupra întinderii dominației ungurești în Ardeal e pură Inchipuire (v. *ibid.*). De reținut Pogányvár, „cetatea păgînilor”: deci Pecenegii aveau castele peste munte (v. p. 51). „Populi nostri” din diploma regală de la 1251 n'au sens național (p. 52). Nici aducerea Secuilor de rege după Teutoni nu se sprijină pe nimic (v. și p. 53). De notat Sașii „secuisați” (p. 53). Petcu nu e nume slav de Nord, ci bulgăresc

(p. 54). Apar sate noi, ori satele poartă distincția cu „secuiesc”, care înseamnă colonizare târzie (p. 55). Un Casin lângă Casin (p. 55). De sigur că Bálványos unguresc vine dintr'un Bolovăniș românesc (p. 55). Și autorul (p. 57) admite nu știu ce Ruși fără sens în aceste locuri. Oroszfalu nu e o dovadă; cine știe ce etimologie populară se ascunde supt acest nume. În general Rus (v. Ruși, Rușiori, Rusca) pare să aibă la noi un sens particular, de alt caracter decât al Rușilor propriu-ziși, cari, dacă ar fi fost prin toate aceste locuri, ar fi însemnat ceva.

Capitolul al III-lea e de caracter pur istoric, „antropo-geografic”, începînd cu stațiunile preistorice, prea puțin explorate. Sînt case de tipul cunoscut mai târziu, idoli animalii, fabricați în ateliere, rîșnițe care arată agricultură. Nu înțeleg ce poate însemna în Ardeal „năvălirea” Dacilor, cari sînt aborigeni (p. 87). Localități de drumuri romane. „Peste o sută de ruine de cetăți” din vremea năvălirilor (p. 91). *Numele de munți sînt mai toate românești. Numele păstorești ale rîurilor vin toate de la noi. Mare proporție de nume slavo-romîne și românești la ape (ibid.). D. Kisch găsește că numai prin Romîni au putut intra la Sași numele slave (p. 92). Secuții însiși zic că Romînii i-au precedat (p. 93). Originea „hunică”, spre care apleacă și d. Opreanu, mi se pare total falsă: Eseyel, Zakel, Zakul, aceeași e copilărie filologică (v. p. 96). Secuții sînt „scăunași” (din Szék), și atît. D. Opreanu nu e destul de „filolog” pentru ca, închinîndu-se la tot felul de „dii minore” ai Ungurilor, să treacă așa de desprețuitor pe lângă o ipotesă la care am dreptul să țin. Casul Secuilor de la Bihor în 1208 și 1217 (v. p. 104) (tot în Ținut românesc) e de cercetat de aproape, ca și al Secuilor de la Vest (v. p. 100). „Drumul sării” de la Praid și Sovata (p. 100). Asămănarea dintre Secui și Moți nu vine de unde crede autorul, ci din faptul că Secuții au înghițit mulți „Moți răsăriteni” (pp. 100-1); așa s'ar găsi asămănări și cu Huțulii bucovineni, vechi „Huți”. „Sacul” n'are neapărat legătură cu Secuții, iar „podul Secuului” pe Someș e în legătură cu un Secuiu, cine știe de cînd (p. 101). Armeni din Moldova, orașeni, n'au putut intra decît în orașe între Secui (p. 104). La pagina 105 recunoaște și d. Opreanu că „instituția (Scaunelor) însăși a fost împrumutată de la Romîni”, dar nu trage concluzia, în ce privește numele. Și în ce privește viața sufletească d-șa, ca și mine, de repeșite ori, constată că „totul este asămănător pînă la confundare și identificare completă cu a Romînilor” (p. 107). Biserici românești părăsite sau invadate de Secui (p. 108). Aiurea *numai cimittrele, ibid. O imensă proporție de nume românești în ținuturile pierdute*, p. 108 și urm. Și Bărbaț, *Basarab*, (p. 109). Florescu la pagina 110 (în satul Arcuș). Mămăligoiu, la p. 110. *Basarab* și în Maramurăș (p. 112). Se arată prin *caracterul generic* al numelor că nu poate fi vorba de iobagi aduși unul cite unul (p. 113).*

L final se păstrează (pp. 113-4). Casul unui Virág, care, maghiarizat și catolicit, a pierdut vechiul lui nume de Florea (p. 114). Nume maghiarizate în sat românesc, *ibid.* Procesul de seculsare continuă supt orbii și proștii de noi, p. 117. Ca motive pentru trecutuciderea vieții păstorești și colonisările de Ceangăi (p. 118), chemarea de brațe pentru păduri (p. 119). Scăderea păstoritului Birsanilor (p. 151 și urm., 155; nume de munți p. 152). Marea serbătoare de la Sîntilie (p. 153). *Nume românești la oile Secuilor* (p. 153). Unii ciobani fac din stîna sat (p. 157). Și supt Ungurii prada pădurilor și prefacerea munților în ripe (pp. 159, 163-4). Mică industrie ieșită din sărăcie, *ibid.*

La descrierea satelor pîrlazul românesc, *perláz* (p. 168). *Un etnograf ungar recunoaște că până la 1200 Ungurii trăiau în corturi, și casa au luat-o, în Vest de la Bavaresi, în Răsărit de la Sași* (p. 169). Case preistorice, cu cuptor, pentru mai multe familii, de nuiete și lut (pp. 170-1). E casa săracă a Romînilor (p. 172). Cuvinte românești la Secui pentru coteș, hambar, colibă, draniță (p. 176). Ridiculele teorii șoviniste despre poarta sculptată adusă din Turchestan (pp. 178-9). Nu numai „Hunii“ n'au adus-o, dar Attila avea, spune Priscus, cerdace și scoarțe ca ale Romînilor (v. p. 179). E poarta noastră *de oriunde aproape*, iar, dacă e în Germania, nu poate veni decît tot din împrumuturi de la arta europeană preistorică, mai ales tracă. Nu poate fi vorba (p. 181) de un împrumut românesc de la biserică. Balauri se află și la poarta casei Belu-Fințescu din Valea Călugărească. Cerdacele le-a constatat rar autorul la șes (pp. 184-5), obișnuit, ca și pivnița, la munte (p. 186). Toate aceste tipuri le-am fixat pentru Vechiul Regat în cartea mea *L'art populaire*. În interior, unii Secui au luat cuvîntul de cuptor (p. 189). Tot așa, la vatră, *gog, greață* (p. 190). „Casa mare“, „casa mică“, „podul“ le traduce Secuiul în ungurește (p. 191). Bun resumat frances. Cîteva frumoase planșe.

D. Henrich Wachner presintă județul Ciuc cu Toplița și Mureșengele. Autorul e contra originii „hunice“ a Secuilor (p. 234). Numele îl interpretează ca „Siedler“, coloniști, *ibid.* Admite Romîni anteriori colonisării, p. 235. Se relevă elementele românești în îmbrăcăminte și încălțăminte, p. 235 (nu la femei). Se cultivă porumbul (p. 236). Se recunoaște că „arta prelucrării lemnului au învățat-o Secuii probabil de la Romîni autohtoni acolo, căci Ungurilor, ca nomazi din stepă, cari trăiau în corturi, li era la început străină tehnica lemnului“ (p. 236). Și aici se recunoaște că și casa și poarta se află și la Romîni, *ibid.* Tot așa aderența Secuilor la Mihai Viteazul (pp. 236-7). Se spune că pentru Secui căderea graniților e un avantaj, pe care-l spun (p. 237). Emigrarea se făcea tot în Vechiul Regat, *ibid.* Fac negoț cu schimbul (porumb pentru oale), p. 238. Despre cei 6.000 de

Ceangăi, pp. 239-40. Aici și îmbrăcămintea femeilor e românească. Pe larg despre Români (p. 240 și urm.). Greșit se crede că vorbitorii de românește sînt imigrații mai noi (p. 241). *Se arată ca motiv de desnaționalizare situația socială superioară a Secuului, ibid.* Se relevă valoarea Romînilor ca lucrători la pădure și plutași, p. 242. Se vorbește, duios pentru noi, de „puterile și talentele” care zac încă acolo și pot da „splendide fructe” pentru cultura noastră, *ibid.* Și aici la fete *gița* de pe frunte, ca în Bucovina (nu i se dă numele local), *ibid.* Simț pentru natură (p. 243). Unele gospodării „ar merita să fie veșnicite într'un tablou”. *Nu e ură între Romîni și Secuiu* (p. 243). Armeni, pp. 244-5. N'au fost gonii de Turci din Moldova, ci au emigrat din cauza războaielor turco-polone din a doua jumătate a secolului al XVII-lea (v. p. 244). Asămănarea cu lucrul de mînă din Oltenia e foarte măgulitoare pentru noi (p. 258). Se admite, și comparativ, o formidabilă înmulțire a Romînilor (118 la sută față de 12% la sută la Unguri). Statistica din 1920 se arată prost făcută (p. 260). Țesăturile cele mai bune sînt ale Romînilor (p. 265). Fiica autorului, d-na Herta Călinescu, a dat o foarte bună traducere a frumosului studiu. Și aici planșe îngrijite.

În *Arhivele Basarabiei*, I, 3, se reproduce, după V. A. Urechia, actul de reformă a călugăriei dat de Miron-Vodă Barnovschi. — D. T. G. Bulat scoate din Arhiva Senatorilor de la Chișinău acte privitoare la Oltenia în 1807-8 (plîngerii contra Caimacanului Samurcaș; el trimete lui Cușnicov, generalul rus, o monedă a lui Seleuc și alta a lui Alexandru-cel-Mare; e înlocuit prin Constantin Bălăceanu; locuitorii strigau „să li se ia și copiii și să-i ducă și pe ei să-i vîndă”; Samurcaș protestă că a muncit pentru Rusia, găsind și 3.000 de panduri, că a fost la lupta de la Izvor, că a dormit pe pămîntul gol, că, de și Grec, e însurat în țară; aduce ca dovadă și pe negustorii Companiei celei mari din Craiova. Samurcaș izbuti să fie păstrat, fără titlul de Caimacan, desființat). — D. C. N. Tomescu dă acte cu privire la crearea eparhiei basarabene de către Ruși. — Din aceleași arhive scoate hotarul raiei Brăilei în 1808. — Apoi acte despre Mitropolitul Dosoftei Filitis (la bai în Ardeal la 1808; un act de la domnița Caragea, văduva lui Ienăchiță Văcărescu). — Întrebările făcute în același an de ultimul Cantemir, Dimitrie, despre nepotul său Constantin Cimpineanu: înrudirea era cunoscută prin *Genealogia Cantacuzinilor*. — D. Ioan C. Băcică caută a fixa vicisitudinile hotarului basarabean. — D. Boga publică documente moldovenești din secolul al XVII-lea. Ieremia Movilă pomenește de prada lui Mihai Viteazul la 20 Maiu 1601, cînd acesta era încă în viață (pp. 72-3), un act din 1605 cu Divanul complet (pp. 80-1); un nume de femeie: Mezina (p. 85). —

Acte relative la Mănăstirea Curchi. — Numirea unui căpitan de margene în 1780 (pp. 101-4).

*

În *Cercetări istorice*, V¹, d. Mihai Costăchescu prezintă „Neamul lui Pană, Dvornic de Suceava, și rudele lui”. E vorba de un boier de la Tutova în 1397-1429. Se dau acte cu privire la dînsul din 1415, 1429 și 1431. Foarte bogate lămuriri și note.

*

O bogată istorie pragmatică a Revoluției de la 1789 (*La révolution française* de dd. Georges Lefebvre, Raymond Guyot și Philippe Sagnac), Paris [1930].

*

Linii generale de istorie economică în studiul *Vechiul Stat și comerțul* de N. Iorga, în „Buletinul Institutului economic român”, VIII, II-2.

*

În *Transilvania*, LX, 12, păr. Șt. Meteș continuă istoria bisericească, pe localități, a Țerii Oltului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

D. Tadeu Mańkowski publică un studiu despre viața literară în Polonia supt ultimul rege (*O pogladach na sztuke w czasach Stanisława Augusta*, Liov 1929). Bogată bibliografie.

*

O carte de paralele constituționale e aceea a d-lui Oscar Newfang, *The United States of the world, a comparison between the League of Nations and the United States of America*, New-York-London 1930.

*

Părerea că Ahaii, Grecii sînt „Akiyavâ”, „Akiyâ” din inscripțiile hittite e limitată de însuși d. Hrozny în *Comptes-rendus* ale Institutului din Paris, 1929, pp. 289-90. Cf. p. 316.

•

Informația nouă nu lipsește în broșura păr. Ioan I. Costeanu, *Valea Teleajenului, cu celatea culturală Vălenii-de-Munte și monografia satului Homoriciu*, Vălenii-de-Munte 1930.

•

În *Arhiva pentru știința și reforma socială*, VIII, 4, d. P. P. Panaitescu tratează după documentele inedite din arhivele lui Cuza-Vodă, păstrate acum la Academia Română, despre epoca Unirii. La 2 Maiu 1859, câteva luni abia după alegerea sa, Cuza scrie

agentului piemontes la Constantinopol că e gata să ajute Italia în lupta contra Austriei, că se gîndește și la posibilitatea unei „creșteri de teritoriu“, dar rîspînge ideia „proiectelor gigantice cu privire la o Daco-Romanie“ (p. 560). E momentul cînd harta Romîniei complete se arăta lui Napoleon al III-lea, care o privi în tăcere. Felicitînd pe Victor Emanuel, acum rege al Italiei, la 1861, Cuza însemna că „Italia și-a ajuns ținta înainte de noi“ (p. 562). Pentru năvălirea polonă din 1863 se dau știri nouă, deosebit de prețioase. Pisoschi, adiutantul princiar, era de o *foarte depărtată* origine polonă (cf. p. 563). Prințul Ladislas Czartoryski desaproabă încercarea lui Milkowski (pp. 564-5). El vorbește de posibilitatea de a uni sforțările naționale ale celor două popoare și rîspînge ideia, ventilată la Salzburg, a schimbului Galitiei cu Principatele. În același an generalul Türr, adiutant al regelui Italiei, vine la București cu aceleași propuneri ca odinioara Klapka (p. 565 și urm.). Generalul „nu contestă naționalitatea Romînilor din Ardeal“ și „nu oferă Bucovina“ în schimbul lor, rezervînd totul viitorului (p. 566). Răspunsul lui Cuza-Vodă e admirabil: „*n'aș voi să consimt a ridica Ungaria înainte de a ști sigur că Maghiarii s'au înfeles în sfișit cu Romîni de peste Carpați*“ (*ibid.*). Se reproduce scrisoarea din 11 Novembre a lui Cuza către Împăratul Francesilor: s'a suprimat partea de plîngere pentru proiectul de schimb de la Salzburg. Se oferă, cu 25.000 de oameni, ca „locotenent“ al lui Napoleon și admite cu plăcere o ocupație francesă. Franța imperială rîspunse glacial (p. 563).

Tipărirea corespondenței lui Cuza-Vodă e un postulat al istoriei.

Foarte luminos articol al d-lui Henri H. Stahl despre razeșii de la Nereju. Formarea organică a satului din sat, în formă de „câmp lung“, e expusă cu o deplină competență și trezește și chestiuni de un caracter mai general decît chiar al Vrancei întregi. — Bine informat și interesat articolul d-lui Barbu Solacolu despre critica marxismului de Henri de Man.

Puncte de vedere juste în critica făcută de d. Alexandru Boldur cărții recente despre „Uniunea Basarabiei“ a d-lui Șt. Ciobanu.

Cartea d-lui Alexandru A. Vasilescu, *Oltenia supt Austriaci, 1716-1739, vol. I, Istoria politică a Olteniei supt Austrieci*, teasă de doctorat, București 1929, merită o specială mențiune.

Această întinsă lucrare, de o presintare tipografică desagreabilă, e o despoiere extrem de conștiințioasă a izvoarelor, tipărite și, nu odată, mai ales pentru biografii, inedite. Ii lipsește numai o tablă de nume pentru a fi și utilizabilă.

Relevăm biografia lui State Leurdeanu, p. 6, nota 23, a lui Constantin Știrbei, nota 197, a lui Grigore Băleanu, nota 198,

a lui Radu Dudescu, nota 199, celelalte de pe paginile 11-3. Ceva nou despre Radu Popescu, nota 253. De la pagina 14 se reieau prețioasele biografii din note. Pentru moartea lui Mihai Cantacuzino Spătarul și fata lui, Ancuța, și nota 298. Biografia cunoscutului secretar Dindar, nota 317. Se observă știri nerelevante până acum despre vătaful Constantin Diichiti, care a scris campania expediției din Moreia; p. 19. Se urmărește prlbegia Doamnei Păuna Cantacuzino și a fiilor ei, p. 19 și urm. Notele 384 și 385 sînt adevărate biografii amănunțite ale beizadelelor Radu și Constantin. Toată familia acestor Cantacuzini e cu o admirabilă răbdare urmărită în notele 399 și urm. (în nota 400 un fiu de sătean crescut și educat la Cantacuzini). Monahul Dosoftei Brăiloiu, nota 718.

Capitolul I e înainte de subiect, care începe, cu același sistem de adunare a tuturilor amănuntelor, în text și în note, cu capitolul II. Între biografii, a lui Constantin Băleanu, cap. III, nota 55. Întrebuințarea ineditului din Arhivele Statului de la București începe cu pagina 116. V. și p. 126. Biografia lui Ștefan Brăiloiu, nota 497, a lui Toma Brăiloiu, nota 542. Pentru Brăiloi și nota 599. Diata Ruxandei Cantacuzino (pomenit și un „ceasornic de sin“, pp. 143-4. Pentru ultimii Buzești, notele 638, 854. Mănăstirile întărite sînt presintate, cu planuri, de la pagina 151 înainte. Pentru Glogoveni, nota 818.

Capitolul IV privește războiul din 1738. Se reproduce și după o copie în Arhivele Statului din București proclamația lui Constantin-Vodă Mavrocordat, pp. 179-86. Pentru fetele Bălăceanu nota 473.

Capitolele V și VI arată lichidarea ocupației. La pagina 228, nota 83, se discută data hrisovului de hotar al lui Neagoe Basarab.

Interesante hărți, la sfîrșit.

•

Știri despre armata românească dă generalul Radu R. Rosetti în *Memoriile Academiei Romîne*, XI, 2. O sabie dăruită de Vasile-Vodă Țarului p. 3. Săbii ca a lui Brîncoveanu, pp. 4-5.

•

Note vagi despre Muntele Athos, de d. Stoica Nicolaescu, în *Graiul Romănesc*, III, 7. Și sînt traduse în patru limbi de cultură....

•

În *Korrespondenzblatt* din Sibiu, Sept.-Oct. 1929, d. Gustav Kisch caută a găsi urme germanice în vechea nomenclatură românească. La pagina 132, predica gotică la Tomi adevărită de Walafriid Strabo. Autorul se oprește și asupra lui *Caucaland*.

În *Peninsula Balcanică*, VIII, 1-2, d. Const. N. Burileanu se ocupă de rudarii balcanici, pe cari nu-i crede Țigani.

*

O competentă expunere a raporturilor între Macedoneni și Albanesi, de d. D. Beratti, în *Graiul Românesc*, III, 4-5.

*

Analisa concepției materialiste a istoriei și opunerea concepției idealiste creștine la Șerban Ionescu, *Considerațiuni critice asupra eticei materialismului economic*, București 1930.

*

Despre un caiet de școală medieval, Augusto Mancini, în *Atti* ale Institutului venețian, LXXXVIII.

*

Tot acolo d. Giuseppe Furlani studiază „concepția eroului în Babilonia”. D. Vittorio Lazzarini descrie condițiile de viață ale calfelor („garzoni”) în Veneția (documente nouă).

*

Tot acolo d. Roberto Cessi reia în discuție vestita Constituție a lui Constantin.

*

Tot acolo d. Nino Tamassia găsește influența lui Homer în povestea vasului de la Soissons la Grigore de Tours.

*

În *România Literară*, I, 1-2, d. G. Bogdan-Duică resumă informațiile despre Basarabia, Bucovina și Banat în 1838 ale călătorului german Kohl, prietenul antropogeografului Ritter, care dă și cîntece românești în traducere, dar cu titlul originalului. Haiducul „Tobretoc” e Tobiltoc. Boieri moldoveni cari doresc de Dacia și vorbesc de Ștefan-cel-Mare. Din Banat versuri românești. D. Căriolan Suciu publică scrisori de ale filologului Ștefan Körösi, din secolul al XVIII-lea, care-și zice „student reformat” sau „student în sf. teologie și alumn al ilustrului Colegiu reformat din Cluj” pe la 1802-3. Voiă să dele dicționarului său titlul de „Cuvîntariu românesc”. Autorul crede că dicționarul din 1822 al lui Bob poate fi *chiar acesta* și aduce dovezi îndestulătoare.

*

Note despre Goldoni în România de d. Const. Radu, în revista *Roma*, X, 1.

*

O foarte folositoare compilație e *Istoria diecesei romno-unite a Orăzii-Mari, 1777-1927*, de păr. Iacob Radu, Orade 1930.

*

În *Revista Arhivelor*, II, 5, un studiu al d-lui C. Moisil despre „Arhivele Statului și Regulamentul Organic”, o „catagrafie” a boierilor munteni din 1829, publicată de d. I. C. Filitti (în ea, Dincă Brătianu din Șuici, Stolnic, de 42 de ani, fiul Șătrarului Iene, stînd în Pitești, p. 308). D. George D. Florescu prezintă pe boierii lui Radu-cel-Mare. Note despre 1848 în Moldova, după acte din Viena, de d. M. Popescu. De același „veniturile rătălei Hotinului”. Lămuriri de d. Zenobie Pîclișanu despre școlile din Blaj în primii ani de întemeiere (foarte importante știri și scrisori românești). Scrisoarea Doamnei Elina a lui Matei Basarab a mai fost publicată (iscălitura *Helena e pentru latinește*).

*

D. Eliodor Constantinescu traduce în românește *Tertulliani Apologeticum*, Rîmnicul-Vîlcii 1930. Traducerea e precedată de o scurtă introducere.

*

În „Atti della deputazione di storia patria per le Venezie, anno 1928-29”, Veneția 1929, un frumos studiu despre cronicarul padovan Mussato (și ca „precursor al istoriografiei moderne”) de d. Manlio Dazzi.

*

Cifre folositoare și critici curajoase în broșura d-lui G. D. Creangă, *Din răniile economiei noastre naționale*, București 1930. Cu dreptate se cere „colaborarea prin o muncă titanică și armonioasă a tuturor forțelor capabile ale acestei țeri”.

*

Un frumos studiu despre Virgiliu de d. René Waltz în *Revue de l'Université de Lyon*, an. 1930, II.

*

În *The Journal of modern history*, II, 1, p. 71, d. Lawrence D. Steefel publică scrisoarea din 9 Iulie 1866 prin care, trimițînd pe Beust la Paris, Francisc Iosif cerea sprijinul Franciei contra Prusiei.

*

Un bun articol al d-lui Radu Vulpe despre Muzeul de Anti-chități din București, în *Boabe de grîu*, I, 3. Amfora de la Cucuteni e perfect asemenea cu ce lucrează și astăzi Indienii din America. Se dă și splendida ușă de la Snagov și cîteva pagini de manuscrite. Pe alături Madona lui Cranach și cele trei ta-

blouri ale măștrilor din Colonia (nu cred: „Suabia“). La articolul d-lui Al. Marcu despre Școala din Roma sînt silit să spun că n'am știut de niciun fel de tratative anterioare cu Guvernul italian, care n'avea niciun rol în aceasta, că n'am știut nici de „tratative ale părintelui Lucaci“, că „străduința mea“ n'a „în-cununat“ aceste „tratative“, că n'am intervenit pe lângă ministru, de atunci și că „nu și-a însușit proiectul“. Eu singur, din propriul meu gînd, am făcut proiectul de lege din inițiativa parlamentară, eu l-am făcut să fie votat, ministrul fiind lipsă, eu am cerut votarea lui Duiliu Zamfirescu ca președinte al Căme-rei, eu am propus Academiei Romîne numirea lui Pârvan.

Ce interes au unii oameni să contrafacă acest adevăr ?

*

În cartea sa recentă, apărută la Sighișoara, *Der evangelisch-sächsische Pfarrer in seiner kulturgeschichtlichen Bedeutung*, pâr. Richard Schuller dă pagini de istorie culturală, solid sprijinite pe mărturii contemporane. Se citează și cite o carte românească. Lucrarea, bogată în fapte, a cerut de sigur muncă de mulți ani. Sași, profesori în Germania (chiar și celebrul Karl Otfried Müller), dar și la Upsala, p. 39 Pentru atitudinea clerului săsesc față de primejdia ciumei, pp. 58-61. Curiosul cas al fostului Adam pastor Neusser, care trece la Islam, face monedă falsă și „construiește o trăsură care merge de la sine“ (p. 99, note 2). *La 1447 arhiepiscopul de Gran trimete la Brașov și Sibiu pe Toma Armenus ca inchișitor contra Husiților* (p. 104, nota 3). *Orbis pictus* e scris de Comenius la Sárospatak (p. 105, nota 7). Andrei Báthory gătește țepe pentru Sașii cari n'ar trece la catolicism (p. 119, nota 4). Foarte interesant capitolul despre superstiții, p. 139 și urm. „Elias Abiasci, prinț în Asia“, la pagina 253, e un Abisinian. De mare folos capitolul despre școală, p. 255 și urm. O „Marie Stuart“ se reprezintă la Brașov, de gimnasiu, în 1686 (p. 258). Și un Roland la 1669 (p. 259). *Taxa ottomanica* de la parohi în secolul al XVII-lea, p. 294. La 1655 se votează o sumă pentru casa agentului la Constantinopol, p. 301, nota 7. Ar fi fost foarte utilă o tablă alfabetică.

*

În cartea Evreului Simon Baruch, *Die Bücher der Kindern der Russen und der Kindern der Turken... von Schimohn Borach, im Jahr der Welt 5720*, din care am dat extrase aici (XII, p. 297 și urm., XIII, p. 61 și urm., 120 și urm.), se mai găsesc citeva știri. Astfel, II, p. 53: „Potocki und Krasinski, die Häupter der Barer Conföderirten, reiseten bis in die Moldau zu den Tartarn, und der alte Pulawski, ein anderer Auführer derselben, lagerte sich in Pokutien, diesseits dem Dniester, und es war eine beständige Spaltung zwischen diesen und jenen beiden“. Pîrit la Domnul,

acesta leagă pe staroste și-l duce la Hotin (p. 54). De la Hotin Sultanul serascher merge la Căușani, ca să-și aștepte tatăl, Hanul Crim-Ghirai; la plecare, dă pe Pulawski în mîna dușmanilor lui, Potocki și Krassinski. De la Constantinopol se dă ordin să fie liberat (pp. 54-5): se adaugă și daruri: lanț de aur, sabie, etc.; Potocki primește o blană de zibelină (pp. 54-5). La Bender, Oceacov și Hotin Turcii au 60.000 de oameni (pp. 55-6). „Wie jedesmal bey einem Kriege, also auch itzo geschehen zu Constantinopel grosse Verbannungen und Hinrichtungen der Grossen, und viele Herren der Moldau und Walachey wurden vor dem Sultan und dessen Diwan gerufen, weil viele schon mit Verlust ihrer Beschützer auch ihre Köpfe verloren hatten. Also wurden von hier und da Hauptleute und Rätthe nach Constantinopel eingeladen, ihrer Bestimmung ungewissen, ob sie sollten die Stellen der Erwürgten einnehmen oder ob sie auch zur kaiserlichen Gnade vorbehalten wären, von stummen Henkern mit seidenen Strängen erdrosselt oder niedergesäbelt zu werden. Der einzige welcher eine dergleichen Begegnung klügllich vermied war de la Rosche (= de la Roche), der ehemals Resident der Moldau zu Warschau war; denn, weil er das Ungewitter vorher sahe, nahm er einen Passeport von Frankreich und flüchtete in fremde Ländern“ (pp. 60-1). Cu noul Han Hagi-Ghirai, fost trimis la Varșovia, vine și „ein französischer Ritter, Tott, der bey ihm Resident der Franzosen gewesen war“ (p. 65). „Und es war dem russischen Fürsten Prosorowskoi gemeldet: Sind nicht Verschworene und Türken in den moldauischen Städten Zekanowska (= Țicanovca lui Duca-Vodă) und Soroka? Da sandte er den Hauptman Palalow mit drey hundert donischen Kosaken dahin. Der fand aber in Zekanowka keinen Feind mehr. Aber in Soroka erhaschte er einige Spahis, davon liess er einige nieder machen und zween Obersten, zween Rittmeister und ihre Bediente nahm er gefangen, auch erbeutete er drey und achzig Pferde. Auch fand er ein türkisches Magazin in fünf grossen Häusern mit Weitzen, Rocken, Hafer und Branntwein, das verbrannte er, dazu den ganzen Flecken, und befreyte dabey fünf wallachische Männer und vier Ukrainer aus der Gefangenschaft“ (pp. 66-7). La Nistru prințul Prozorovschi, care prădase Atachi, prinde „nouă Arnăuți călări și un subofițer“ (*Fähnrich*) (p. 67). În toate micile ciocniri până la Hotin, biruie Rușii (*ibid.*). Cînd Aslaticii se revoltă la Tocat, se trimete contra lor, cu 40.000 de oameni, un Pașă care acum mersese în Moldova (p. 73). „Alle welche in Moldau, Walachey und tiefer hinein Griechen waren kamen schaareweise mit ihrem Geschlecht und Habe zu den Russen, auch flohen Ihrer viele aus Polen, Podolien und Ukraine, und die Zarinn gab allen Pflanzstätte; ihre Jünglinge aber nahmen Dienste bey dem Heer“ (p. 74).

D. S. Mehedinți publică în „Memoriile Academiei Romne” studiul său din 1928: *Coordonate etnografice, civilizația și cultura (hilotehnica-psihotehnica)*. E o operă de lungă cugetare, presintată în resumat. „Psihotehnica” e pentru d-sa cultură; civilizația „hilotehnica” (de la „hyle”, instrument). Se poate și invers, cum credem că ar trebui. Nota de la pagina 57 asupra generalisărilor lui Pârvan e, față de actuala stare de spirit cu privire la pretutindeni regretatul arheolog, curagioasă. Și nouă ni se pare că arheologia nu duce neapărat la filosofie. Și cu privire la „rousseaulatrie” o judecată dreaptă (p. 78). Spengler însuși, un idol cu picioarele de lut, e răspins, nu odată, după cum se cuvine (dar vezi p. 85). Oricam, el nu e un „istoric” — ca Breysig poate, de sigur nu ca Lamprecht (p. 89). Concluziile cu privire la viața poporului român sînt cele vechi ale noastre, dar cărților de istorie li trebuie timp pentru a străbate; ideile lui Tocilescu și Xenopol erau de mult moarte. „Concepția despre ființa poporului nostru” este „revisuită”, cum dorește învățatul geograf (v. p. 96). Se cere elocvent adunarea *inteligentă* a prețiosului material etnografic.

*

În *Arhiva someșană*, 12, un raport despre luptele din 1848-9 și materiale documentare din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

*

În *Raze de lumină, revista studenților în teologie din București*, II, 2, alături de cercetări nepotrivite ale literaturii nesănătoase de astăzi, un bun studiu al d-lui C. Săndulescu-Verna despre biserica Radu-Vodă din București. Dar, dacă zidirea ei se datorește luptelor cu Ioan-Vodă cel Cumplit, deci Maiu 1574, cum a putut fi făcută la 1568 (cf. pp. 118-9)? S'a dovedit că Alexandru era fratele lui Petru Șchiopul (v. p. 119 nota 10). Piatra de mormînt a lui Alexandru este la Museul Etnografic. Actul de închinare al lui Radu Mihnea nu e fals. Se aduce un serviciu reproducîndu-se după versiunile Pelimon și Musceleanu inscripția din 1625 și pomelnicul, pp. 122-3 și nota 38. Clopotnița e de sigur „intactă” în liniile ei (cf. p. 124, nota 4). Autorul fixează data unei refaceri: 1804 (p. 124). Inscripția greacă e însă cu greșeli (cetește: τρομεροῦ, σεισμοῦ, ἰσθητικῆς, ἐάθρων; alte erori nu le pot îndrepta). Pentru epoca mai nouă era de căutat mai mult în Condiția mănăstirii la Radu-Vodă. Pavel de Alep nu trebuie citat după Gion. Mențiunea, la 1838, a „chioscului domnesc”, p. 127.

În II, n-1 3, d. C. Săndulescu-Verna termină studiul său despre biserica bucureșteană Radu-Vodă prin reproducerea inscripțiilor. (Lucrarea a apărut și în broșură.) Unele îndreptări la inscripțiile tipărite de mine sînt bune, ca [πρε]σβυτοῦ la mormînt-

tul lui Gheorghe Castriotul (p. 18, no. 15) ori πέντε adaus la p. 20, no. 23.

Vechea ortografie trebuia păstrată mai bine. Se adaugă și alte inscripții: cea din 1849 pentru timpă („Verichiu“ e din Berrhoe), cea de pe Evanghelia din 1813, cea de pe chivotul din 1,90, de pe candela din 1734 a lui Constantin Comisul, de pe aceia de mare interes, dată de Patriarhul Dionisie de Constantinopol (nu: „Bizantiul“) (p. 22). Nu poate fi διεξόδου, ci δι' ἐξόδου), cea de pe candela din 1719 de la Stelea, de pe cea din 1791, tot de acolo. Cea de la Marele Ban Pană Filipescu (*ibid*) poartă inițialele și devisa („potius mori quam foedari“) a lui Constantin Filipescu. Se reproduce după Musceleanu și curioasa inscripție (românească...) a lui Alexandru Coconul, pomenind o luptă la Giurgiu (p. 23) și cea în care, tot românește, Doamna Catrina spune că pătalele dăruite de dinsa „i le-a dat mama sa când s'a măritat“ (*ibid.*). După cărți mențiunea *exilului la Slimna (Sliona) a lui Constantin Vodă Maurocordat, 23 April 1763* (p. 23). O folositoare listă de egumeni, după inedite, pp. 25-6; și câteva stampe cu desemnuri și pianuri ale autorului și reproduceri de odoare.

Foarte frumos miruitorul de argint cu vulturul. Remarcabilă fereasta, cu săpături ca la Argeș și multe elemente proprii. Chipurile domnești de pe sfeșnic sînt fără valoare, ca și marea zugrăveală de pe părete. Foarte frumoasă stema mormintului lui Radu-Vodă.

O lucrare de merit.

*

Este și istorie, bună istorie în cartea d-lui George Sofronie, *Protecțiunea minorităților de rasă, de limbă și de religie supt regimul Societății Națiunilor*, Oradea 1930.

*

Note despre Ragusa, la Domenico Vaccari, în *Il giornale di politica e di letteratura*, VI, 1.

*

Broșura d-lui Constantin Turtureanu, *Die Vereinigung der Fuerstentuemmer und die Entwicklung des Staats-Gedankens in Rumaentien* Iași 1929, e traducerea unui discurs ținut în românește. Bună informație și punct de vedere sănătos. Corectura trebuia făcută mai îngrijit.

*

În *Archiv für Landeskunde der Bukowina, Neue Folge*, 1930, I, un studiu despre familia Constantinovici-Grecul de d. Teodor Balan. D. Alfred Klug vorbește despre poeții români cari au scris în limba germană (Teodor Lupul). D. Rudolf Gassauer dă o

bibliografie a numismaticei românești și o privire generală a studiilor despre dînsa. Monede străine falsificate în Moldova și monede polone, încă de pe la 1575, cu marca Moldovei, pp. 34-6. Lucrare foarte bună și amănunțită.

*

Note despre sfîrșitul ocupației germane în România la S. Elisav, *Alaltăieri, azi și mîine*, București 1930.

*

În *La modernité du XVI-e siècle* („Bibliothèque de la Revue historique”, Paris (1930), d. Henri Hauser publică trei lecții la King's College din Londra. Vioaia expunere a noutății secolului al XVI-lea se sprijină pe o largă cercetare personală în izvoarele cele mai deosebite.

*

D. N. Petrașcu reia cartea sa despre Vasile Alecsandri (București [1930]).

*

În „Memoriile Academiei Romîne”: „Originea lui Ștefan Răzvan, Petrecerea lui Vasile Lupu în exilul de la Constantinopol”, de N. Iorga.

*

În *Arhivele Olteniei* (și tiraj a parte) un întins studiu al d-lui Aurelian Sacerdoțeanu despre expresia documentară „Tot satul cu tot hotarul”. Autorul învederează că darea unui sat de către Domnie era adesea teoretică, vechii proprietari păstrîndu-și drepturile. E un adîncit studiu de diplomatică, puțînd servi de model. Moldova apare ca avînd tradiția cea mai precisă. Toate rezervele însă în ce privește „colaborația” în publicații istorice.

*

În *Arhivele Basarabiei*, I, 4, d. T. G. Bulat se ocupă de harta Basarabiei a lui d'Anville (a se compara cu a lui Rhigas). Acte despre „înființarea eparhiei Chișinăului și Hotinului” („Garting” și „Liders” trebuiau ortografiate: Harting și Lüders). Acte de supt ocupația rusească din 1808 (o bună descriere a țerii: nu „Orheiul”, ci „Orheiul”). O notă din Arhiva Senatorilor despre tipografia grecească din Iași la 1812 (beizadeaua Scarlat Ghica supraveghetor; cu doctorul Eustatie; trei negustori „epitropi”; episcopul Dimitrie de Tighinea și Acherman încuviințează). De d. T. G. Bulat procesul cu Costachi Caragea al Ploieștenilor (acte nouă; acte ploieștene erau și în „Buletinul Comisiei Isto-

rice* pe 1928). De același scrisori boierești de la 1808-12 către Ruși (Ștefan Văcărescu, D. Ghița, Gh. Paladi). Un document din 1636 privitor la Efrem Hăjdău. Acte ale mănăstirii Dobrușa.

*
 În *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* din Madrid, epoca a 3-a, XXXIII, Iulie-December 1929, note despre congresul de arheologie din Barcelona.

*
 În *Memoriile Academiei Române* păr. I Lupaș subliniază judecata, de caracter general, din *Chronicon Dubnicense* cu privire la Ștefan-cel-Mare.

*
 Un articol despre muzica populară italiană în *Il giornale di politica e di letteratura*, VI, 1.

*
 Lista uniților ca școlari la Roma în broșura păr. Iacob Radu, *Foștii elevi români uniți ai școalelor din Roma*, Beiuș 1929. „Vuolfi” de la Baia în 1676 e Wolf (p. 9): nu era „Neamț sau Polones”, ci odraslă de vechiu Sas din Baia Moldovei. Lista Ardelenilor e foarte bogată. „Marco Boivoda di Blachia,” la 1585, e fiul lui Petru Cercel (v. și articolul meu în „Omagiul Maiorescu”) (p. 17), pleacă, nevoind să părăsească legea sa. Vorsio nu e „Virșa”, ci Vorsi din Chios. Viltorul secretar al lui Radu Mihnea e pomenit în Hurmuzaki, XI. Un Tîrgoviștean la 1725 (p. 18).

*
 D. profesor Petrov, de la Universitatea din Petrograd, acuma refugiat în Praga, îmi trimete o listă a vechilor cărți românești păstrate la Muncaci și la Ungvár.

În Biblioteca episcopală din Ungvár, cu numărul 81, un Te-travanghel în folio, complet, tipărit de „Fillp Moldoveanul” la 1546. Însemnarea slavonă e aceasta: азъ филиппъ молдавѣннинъ... написахъ съ... книгъ четвороевнчовскую... въ лѣто знд, въ рождества ба афмс, крѣгъ сазницѣ ки и къ сканечнем крѣгъ недеаное слово г, крѣгъ ашнѣ ѳи и къ ашновнемъ крѣгъ и злато число и, индиктивнъ д, свезршихом книга сѣа месеца юнѣа ке дне.

La urmă se vede bourul Moldovei între soare și lună. Carataev, în a lui „Opisania” din 1883, pomeneste un exemplar incomplet aflat la biblioteca din Petrograd. E vorba de „Fillp pictorul”, de la Sibiu, al cărui rol se cunoaște¹.

În Biblioteca Seminarului greco-catolic din Ungvár, întâiu un

¹ V. pe larg studiul meu, în *Memoriile Academiei Române* pe 1930.

Sbornic din Sas-Sebeș, 1580, în care se cuprinde o foaie din altă carte, tipărită tot la Sas-Sebeș, între 14 Maiu și 7 Noiembrie,

Un Tetravanghel românesc din 1561 s'a mutat apoi la Nemzeti Museum din Budapesta.

D. profesor Lazăr Mircovici din Belgrad îmi semnalează între antichitățile din Fruška Gora un Tetravanghel cu această inscripție: † сѣю тетрѣвнѣгелѣ ектерѣи жѣпанѣ папа вист. и жѣпаннѣ[а] егѣ елнна, въ дѣтѣхъ срѣи.

Deci: „Acest Tetravanghel l-a făcut jupan Papa Vistierul și jupanița lui Ellna la anul 7117 (1608-9)“.

Papa Vistierul Greceanu e un boier bine cunoscut la începutul veacului al XVII-lea.

Din Εθνικόν πανεπιστήμιον, Ἐπιστιμονική ἐπετηρίς, (Atena 1906), de N. P. Polltis, p. 155, pentru porecla de Dracu, Drăcula, obiceiul de a se adăugi la botez acest nume pentru a menī „putere“ :

Πολλαχοῦ δὲ ἐπιθέτουσιν εἰς αὐτὸ μέχρι τῆς βαπτίσεως εὐκτικὰ ὀνόματα, συνηθέστατα μὲν τὸ Δράκος (θῆλ. Δρακοῦ, Δρακοῦλα), σπανιώτερον δὲ τὸ Σιδέρης, ἐπευχόμενοι ὅπ' ἀποκτήτη δύναμιν δράκου κ. στερεότητα σιδήρου.

Revista „Turismul Român“, II, 1-2, reproduce, după o publicație bucureșteană, notele din 1841 ale vestitului povestitor daneș Andersen despre Dobrogea (Constanța, stepa, Mocanii, Tatarca frigînd un „chebap“, Cernavoda „pitorescă“) și drumul pe Dunăre cu vaporul (Giurgiu).

În foiletonul ziarului *Adevărul* de la 3 Iunie d. Al. Rosetti revine cu tăgăduirea teoriei husite pentru primele traduceri românești din literatura sacră. Abia am închis ediția Gaster a lui Radu de la Mănăstii (dată de editor ca Tetravanghelul lui Coresi) și la fiecare pas mi-a răsărit icoana culturală a începutului secolului al XV-lea, cu juzi, căpitani, vătăși, hotnogi, voinici înțrarmați, călărași, argași, dar nu cu Domni, ci cu „ghemoni“. Astfel de chestiuni se resolvă și prin sensul întreg al unei sintese. Așa ceva nu e o traducere din vremea cînd așa de clar scria Neacșu de la Cîmpulung.

D. M. Gaster publică, supt titlul greșit (pus de un altul), *Tetravanghelul diaconului Coresi din 1561 prelucrat de dr. M. Gaster*, manuscrisul de Evanghelle românească al lui Radu din Mănăcești.

O plachetă, foarte frumos tipărită (*L'art polonais, catalogue de l'exposition au Musée Toma Stelian*, București 1930), cuprinde, pe lângă probe ale unei arte în care modernismul e larg reprezentat, o foarte bună istorie pe scurt a artei polone de J. Miecislav Treter (miniaturi din secolul al XI-lea, fresce din al XIII-lea, pinze din al XIV-lea; multe greșeli de tipar în citația dintr'o lucrare a d-lui P. P. Panaitescu, devenit Panailescu).

În *Schrift und Sprache in Alt Kreta* (din „Uppsala Universitets Årsskrift 1930, Program 3^a”), Uppsala, d. Axel M. Persson, fericitul descoperitor al mormintelor miceniene, reia, în legătură cu valoarea, cunoscută, a alfabetului cipriot, chestia celui din Creta, pe care l-a găsit și d-sa pe marginea unui vas la săpăturile sale din 1926, la Asine.

Prețioase știri și îndrumări cu privire la armată în broșura *Reflecțiuni asupra organizării forței publice în România*, București [f. an]. Pare a fi a generalului Adrian. Data e din Ianuar 1868. Despre mistunea franceză, p. 63 și urm. Se cer și „biblioteci militare” (p. 69). Se recomandă armată națională (p. 79).

În *Almanahul Graficei Române* pe 1928 un studiu, ilustrat, de N. Iorga, despre *Ilustrația cărților românești (1860-90)*. De d. Dimitrie C. Ionescu note despre tipografiile în România.

O bună presintare istorică în broșura d-lui D. G. Chițoiu, *Evoluția politiceii noastre agrare*, București 1930 (din „Viața Agricolă”).